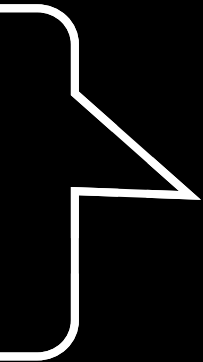

**Mellem
adskillige
grænser**

Grænseforeningens årbog 2009
Mellem adskillige grænser: Nationale mindretal i Europa
Redaktion: Erik Lindsø
Fotos: Lene Esthave og Anders Wedel Berthelsen
Omslag: prik
Copyright: Grænseforeningen
Layout: prik
Tryk: Jørn Thomsen Offset A/S, Kolding
ISBN 87-87238-38-1

Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5, 1022 København K
Tlf. 33 11 3063
E-mail: info@graenseforeningen.dk

www.graenseforeningen.dk

Indholdsfortegnelse

Om at løfte blikket og høre efter!

- Af Finn Slumstrup
Grænseforeningens formand

Det er ikke første gang Grænseforeningens årbog beskæftiger sig med andre mindretal end det danske. Så sent som for to år siden hed årbogen "Det danske mindretal i Sydslesvig og andre mindretal i Europa".

Der er imidlertid også al mulig grund til at minde om, at årbogen i 1999 hed "Nationale mindretal ude i Europa", og var skrevet af Jørgen Kühl.

Heller ikke den bog var tegn på en dramatisk nyorientering. Kühl blev bedt om at skrive den, fordi Grænseforeningens ledelse følte, at den nye verdensorden efter Murens fald havde gjort en stor temaartikel om "Europas nationale mindretal" i årbogen for 1975 uhjælpeligt forældet.

Når vi nu igen sætter søgelyset på en række af de mangfoldige europæiske mindretal, kunne man altså fristes til at spørge, om vi nu ikke snart kender historien, så en sådan årbog er overflødig?

Hertil må der svares, at bogen nok er forsynet med en række "faktabokse", som søger at fastholde nogle overordnede forhold. Men først og fremmest er bogen en fornyelse, fordi den søger at komme ned under overfladen og sætte stemmer på en række af de mindretal, vi nok ved eksisterer, men alligevel har et ret overfladisk kendskab til.

Der blev mulighed for at møde dem ved den store ungdomskonference for europæiske mindretal, "The More I See You – The Surplus of Minorities", som fandt sted på Gråsten Landbrugsskole 6.-12. maj 2008, og den mulighed besluttede vi altså at benytte os af.

Den aktuelle udgivelse giver atter mulighed for at løfte blikket, så forholdene i det dansk-tyske grænseland kan blive placeret ind i den større sammenhæng, hvor de hører til. Men samtidig er bogen en invitation til at høre efter de stemmer, der lyder fra årbogens samtaler, og det er håbet, at mindretalsforståelsen hos bogens læsere derved bliver lidt mindre teoretisk og mere konkret.

I den daglige trummerum er der en risiko for at diskussioner om mindretal bliver gjort overskuelige gennem optagethed af tilskudsstørrelser, antal børn i skolerne, antal medlemmer af foreningerne etc. Men bag alt dette gemmer der sig konkrete levende mennesker af kød og blod med drømme og håb, erfaringer og skuffelser.

Det gør Grænseforeningens årbog 2009 læseren bevidst om. Og det er ambitionen, at den nye bog også kan være til nytte i undervisningsmæssig sammenhæng.

Vi har oplevet, at Grænseforeningens opmærksomhed over for de mange europæiske mindretal udløser kritik. Vi er i færd med at reducere det danske mindretal til blot et mindretal blandt mange andre, lyder det.

En sådan påstand er aldeles forfejlet. Det danske mindretal i Sydslesvig er enestående. Naturligvis. Det er vi danskeres store mindretal, og derfor unikt.

For os.

Men ingen kan i det 21. århundrede være tjent med, at vi trækker en osteklokke ned over netop dette mindretal, som om det også var enestående ved at være det eneste!

Der er tværtimod behov for at vi løfter blikket og hører efter i forhold til de andre mindretal. Derved kan man komme til at forstå egen situation bedre – og muligvis opleve, at man har nogle nyttige erfaringer at bidrage med til de andre.

Hjertelig tak til Anders Wedel Berthelsen fordi han påtog sig opgaven med at være ankermand på bogen. Og ligeledes en varm tak til Jørgen Kühl, fordi han midt i travlheden med at starte A.P. Møller Skolen i Slesvig fandt tid til at være behjælpelig i arbejdet med årbogen og øste af sit enestående kendskab til de europæiske mindretal.

» I den daglige trummerum er der en risiko for at diskussioner om mindretal bliver gjort overskuelige gennem optagethed af tilskudsstørrelser, antal børn i skolerne, antal medlemmer af foreningerne etc. Men bag alt dette gemmer der sig konkrete levende mennesker af kød og blod med drømme og håb, erfaringer og skuffelser. Det gør Grænseforeningens årbog 2009 læseren bevidst om.

**Hollandsk
tolerance
- sådan da**

Hollandsk tolerance – sådan da

Det officielle Holland bekymrer sig mere om Kosovo end om frisernerne, mener Froukje Sijtsma.

● Af Anders Wedel Berthelsen

Frisernerne er et mindretal uden hjemland. Men de har deres egen provins i Holland, nemlig Fryslân (Friesland). Her tales frisisk i repræsentative forsamlinger; i radio og tv, skolerne underviser i frisisk, kirker holder gudstjenester på frisisk, og der udgives bøger og cd'er på frisisk. Frisernerne har ret til at vifte med deres eget flag og at synge deres egen "nationalsang".

Det ligner lykken for et mindretal. 23-årige Froukje Sijtsma klager da heller ikke. Men helt tilfreds er hun heller ikke.

– Jeg er nok lidt mere rabiater end de fleste frisere. Jeg er træt af den hollandske integrationspolitik og den hollandske attitude over for frisere og frisisk kultur.

– En hollænder sagde for nylig i medierne, at frisisk bør uddø. Hvis han havde sagt det samme om tyrkerne i Holland, havde han vist fået problemer. Holland vil gerne bryste sig af at være tolerant og "open-minded", men den holdning gælder først og fremmest integration af indvandrere og i mindre grad landets egen befolkning.

– Jeg vil ikke sige, at frisere diskrimineres. Men det er et spørgsmål om at vise mere hensyn. Jeg er træt af, at det officielle Holland bekymrer sig mere om Kosovo end om frisernerne.

Mon ikke undertrykte mindretal i andre lande misunder frisernerne?

– Jo, jeg ved godt, at jeg er rabiater. Men jeg frygter for den frisiske kulturs fremtid. Jeg er bange for, at mange vil holde op med at tale frisisk til deres børn, især i blandede ægteskaber. Udviklingen er for tiden sådan, at antallet af frisisktalende børn i skoleklasserne i Fryslân falder.

– Fryslân er den tyndest befolkede og fattigste provins i Holland. Nogle tror, det hænger sammen med, at frisernerne taler frisisk. Jeg mener selvfølgelig, det er en forkert betragtning. Jeg vil selv opdrage mine eventuelle børn til at tale frisisk.

Også hvis det betyder, at børnene låses fast i en kultur uden samme fremtidsmuligheder som jævnaldrende, der taler nederlandsk?

– Jeg kan jo bruge mig selv som eksempel. Jeg er opvokset i et frisisktalende hjem i landsbyen Hallum. Det har ikke forhindret, at jeg nu læser på universitetet i Groningen. Når man opdrager børn, er det noget meget personligt og vigtigt. Hvis jeg ikke lærer mine børn frisisk, er jeg med til at lade sproget uddø.

Froukje nævner årstallet 1951 som et vendepunkt for frisernes forhold i Holland. 1951 var året for "kneppelfreed" (knippel-fredag), et sammenstød i byen Leeuwarden (på frisisk: Ljouwert). En frisisk folkemængde havde samlet sig foran retsbygningen i protest mod en dommer, der tidligere havde dømt en mælkeemand for at tale frisisk og forbudt en færdselssynder at tale frisisk i retten.

Den offentlige anklager besluttede at lade politiet opløse folkemængden ved hjælp af knipler og vandkanoner. "Kneppelfreed" udløste en voldsom frisisk vrede. Den hollandske regering frygtede en opstand og sendte to ministre til Fryslân for at dæmpe gemytterne.

Regeringen besluttede at imødekomme flere af frisernes ønsker, og de følgende år skete store fremskridt for den frisiske kultur. Frisisk blev ophøjet til officielt sprog i retten, og senere blev det officielt undervisnings- og forvaltningsprog i provinsen Fryslân.

Holland har dog ingen rent frisisksprogede skoler. Så Froukje gik i en skole, hvor nederlandsk var undervisningssproget – og hvor frisisk var sproget, man talte i skolegården.

– Jeg oplevede endda et tale to sprog til den samme lærer, nederlandsk, når han underviste, og frisisk, når han var gårdlærer.

– Men jeg tænkte ikke over det, når jeg skiftede fra det ene sprog til det andet. Og jeg syntes ikke, det var mærkeligt. Først da jeg som 18-årig flyttede ind i et internationalt studenterhus i Groningen, begyndte jeg at tænke over, om jeg var frisisk eller hollandsk. Jeg blev spurgt om, hvorfor jeg talte sådan en "mærkelig dialekt". Det bevidstgjorde mig om, at jeg er 100 procent frisisk. Og jeg skammede mig ikke over at tale, hvad der kaldes et bondesprog. Tværtimod er

» **Først da jeg som 18-årig flyttede ind i et internationalt studenterhus i Groningen, begyndte jeg at tænke over, om jeg var frisisk eller hollandsk. Jeg blev spurgt om, hvorfor jeg talte sådan en "mærkelig dialekt". Det bevidstgjorde mig om, at jeg er 100 procent frisisk.**

jeg blevet mere og mere stolt af det. Jeg siger ikke, at frisisk er bedst. Men det er mit sprog, og jeg er stolt af det.

Froukje læser både nederlandsk og frisisk på universitetet i Groningen.

Hvad betyder internationaliseringen og globaliseringen for et mindretal som det frisiske?

Det er svært at svare på. Jeg tror, at få sprog vil få hele opmærksomheden i det store udvidede EU. Og at engelsk og kinesisk vil komme til at dominere fuldstændig på verdensplan. Men måske er det kun den ene side af internationaliseringen. Måske vil den også betyde, at vi vil værne endnu mere om vores mindretalsidentitet.

Og måske får friserne hjælp fra en helt uventet kant. Fra en fotomodel ved navn Doutzen Kroes.

– Hun taler frisisk – because it is worth it, fortæller Froukje.

Doutzen Kroes er et eksempel på, at man kan nå til tops som model, selv om man kommer fra et lille sprogområde. Hun er et forbillede for andre.

Og således kan globaliseringen – her i form af en globalt kendt fotomodel – vise sig at være en fordel for friserne.

- Friserne er et nordvestgermansk folk, som omkring år 700 udgjorde et selvstændigt rige, der dog inden år 800 blev indlemmet i Frankeriget.
- Frisisk er et germansk sprog, som i dag findes i tre hovedvarianter: vestfrisisk (i den hollandske provins Fryslân), østfrisisk (i tyske Saterland) og nordfrisisk (på den slesvigske vestkyst, på Helgoland og på øer i Vadehavet). Vestfrisisk tales af ca. 400.000.
- Frisisk er anerkendt som officielt andetsprog i Holland (Nederlandene).
- 90 procent af alle indbyggere i provinsen Fryslân (Friesland) forstår i dag frisisk. Mere end tre fjerdedele kan tale sproget. 65 procent kan læse det. Og 17 procent kan skrive på frisisk.
- Froukje Sijtsmas frisiske yndlingsord er “broeisk”, “kliemsk” og “fretsk”, adjektiver som betyder varm, klistret og sulten for sjov. – Jeg kan lide ord, der ender på -sk, siger hun.
- Fryslân (Friesland) har eget flag med syv røde åkander mellem fire blå bånd.
- Den frisiske ungdomsorganisationen i Holland hedder FYK. Se www.fyk.nl
- Froukje Sijtsma: froukjesijtsma@gmail.com

A woman with curly, reddish-brown hair is sitting in a field of green grass and yellow dandelions. She is wearing a light-colored, textured cardigan over an orange top and a necklace with a large, teardrop-shaped pendant. The background shows a clear blue sky and some trees. A white dashed speech bubble is overlaid on the right side of the image.

Den
selvbevidste
"vlach"

Den selvbevidste “vlach”

Engang var “vlach” et skældsord for aromunere og andre uønskede folk på Balkan og omegn. Nu bruger de selv ordet i kampen for anerkendelse.

● Af Anders Wedel Berthelsen

Daniela Gjorgjeva, 32 år, er eksemplet på aromunernes øgede selvbevidsthed.

– Jeg er vlach, siger hun – med et udtryk, som engang var nedsettende, men som aromunerne nu selv bruger om deres mindretal.

– Det overrasker mig, når jeg møder unge fra andre mindretal, at de føler sig nedvurderede. Ingen bør være genert over at tale sit modersmål, siger hun.

For to år siden besluttede hun og hendes mor at skifte tilbage til deres modersmål, aromunsk. Men på sit arbejde taler Daniela makedonsk; hun er “civil servant” i den makedonske statsforvaltning.

Aromunerne bor i Albanien, Makedonien, Rumænien og Grækenland. De er således et transnationalt mindretal, og de har intet fælles hjemland.

Daniela voksede op i den del af Makedonien, som hørte til Jugoslavien. Hun talte makedonsk i skolen og var tosproget hjemme.

– Vi var et truet folk, da vi hørte under Jugoslavien, fortæller hun. – Andre minoriteter blev anerkendt og respekteret, men ikke vlach-folkene. Kommunisterne ville assimilere os. Måske kunne præsident Tito ikke lide vores latinske alfabet, gætter Daniela og giver en række eksempler på kommunisternes diskrimination af aromunerne.

– Vi måtte ikke holde vores egne gudstjenester, vi måtte ikke udgive aviser eller lave egne skoler. Det var ikke engang tilladt at udgive plader med vlach-musik. Vlach-folk var bange for at sige, at de var vlach og talte kun sproget inden for hjemmets fire vægge.

– Men selv om vlach-folkene var spredt i flere lande, og selv om vores kultur blev undertrykt, så overlevede vi på grund af tætte relationer mellem de spredte grupper. Desuden var det svært for centralmagten at assimilere os, da vi er bjergfolk og landsbyfolk. Det er nemmere at assimilere folk i storbyerne.

Daniela har også en politisk forklaring på, at vlach-folkene i dag klarer sig godt i Makedonien.

– Vi er flittige handelsfolk og fåreholdere. Da privat ejendomsret igen blev tilladt efter kommunismens fald, var mange vlach i stand til at købe ejendom.

Daniela mener, at der i dag findes ca. 1,5 millioner vlach-folk. Men vlach er en diffus størrelse. Ordet har gennem historien haft forskellige betydninger. Det er blevet brugt om fårehyrdesamfund generelt, om fattige bjergfolk og om serbere. Muslimer har kaldt de kristne for vlach. Og i Grækenland dækker ordet blot enhver uciviliseret person.

En snævrere og mere historisk korrekt betydning af ordet vlach er "folk, som nedstammer fra den latinske befolkning i Central- og Østeuropa". Hertil hører rumænere, aromunere, morlakker, megleno-rumænere og istro-rumænere. Efter at Rumænien blev et selvstændigt land i 1859, gled ordet vlach dog ud som betegnelse for rumænere bosat i deres eget land.

Aromunerne er altså en delmængde af vlach. Der findes formentlig ca. en halv million aromunere, spredt i alle Balkanlande. Deres hovederhverv er fåreavl, og deres sæsonbestemte vandringer har skabt et sammenhold med hensyn til sprog og skikke. Deres kulturelle centrum var især i 1700-tallet Moscopole i Albanien. I 1800-tallet spillede de en stor rolle i Grækenlands kamp for selvstændighed. Men de er ikke anerkendt som minoritet i Grækenland.

– Vlach-folkene i Grækenland mister deres sprog, fortæller Daniela. – Grækerne mener ikke, at vlach-kulturen er værd at bevare.

Makedonien anerkender til gengæld aromunere og andre vlach-folk som mindretal i Makedonien, og deres rettigheder er nedfældet i den makedonske forfatning. Makedonien blev selvstændigt i 1992 efter Jugoslaviens opløsning.

Daniela har engageret sig i vlach-folkenes kamp for at bevare kulturen og rettighederne. Hun er medlem af deres ungdomsorganisation i Makedonien. Den hedder naturligvis – Vlach.

Men en selvstændig vlach-stat vil hun ikke kæmpe for.

– Vi behøver ikke nogen stat. Der er grænser nok i Østeuropa – og frustrationer.

» Vi er flittige handelsfolk og fåreholdere. Da privat ejendomsret igen blev tilladt efter kommunismens fald, var mange vlach i stand til at købe ejendom.

– Hvorfor er det vigtigt for dig at bevare vlach?

– Sprogligt ser jeg det som en fordel for mig at kunne tale et vlach-sprog. Da det er et latinsk sprog, har det været nemmere for mig at lære italiensk. Men det kræver meget at kunne tale mange sprog.

– Jeg frygter, at unge vlach kan komme for langt væk fra rødderne og traditionen, fordi uddannelse foregår på andre sprog. Det vigtigste for en minoritet er at bevare sproget.

Daniela tror dog på, at det øgede mindretalssamarbejde i Europa kan udskyde eller forhindre vlach-folkenes assimilation.

– Jeg har tidligere været til vlach-seminarer og opdagede, hvor meget vlach-folk har til fælles på tværs af landegrænser. Vi synger de samme sange, danser de samme danse og har de samme værdier.

– Nu har jeg så for første gang deltaget i en europæisk mindretalskonference (pinsekonferencen 2008 i Gråsten, red.) og jeg har indset, at mindretal i hele Europa har de samme problemer og opgaver.

– Nogle minoriteter er store, andre er små, men vi har alle noget at kæmpe for. Mere international forståelse og mere kulturudveksling er nøglen til respekt og samarbejde mellem flertallene og mindretallene, mener hun.

- Næsten alle nationer i Central- og Østeuropa har mindretal af vlach-folk. Det gælder Østrig, Polen, Ungarn, Tjekkiet, Slovakiet, Ukraine, Serbien, Kroatien, Makedonien, Albanien, Bulgarien og Grækenland.
- Det kan dokumenteres, at der har været vlach-folk, det vil sige latinske folk på Balkan siden det 5. århundrede.
- Vlach-sprogene, også kaldet de østromanske sprog, har fælles rod i proto-rumænsk.
- Aromunsk er et af vlach-sprogene. Det har mange ældre romanske træk, som ikke længere er til stede i rumænsk.
- Danielas yndlingssætning på vlach-sproget er: "O munte analtu". – Det betyder "oh høje bjerge". Mange vlach-folk bor i bjergene, giver hun som begrundelse.
- Vlach-folkenes ungdomsorganisation kan kontaktes på vlachyouthcouncil@gmail.com
- Daniela Gjorgieva: dgjorgieva@gmail.com

Det
sorbiske
utyske

Det sorbiske utyske

Europas mindste slaviske folk har længe lidt under germanisering. I maj 2008 gik sorberne derfor i demonstration i Berlin.

● Af Anders Wedel Berthelsen

Hvem har hørt om sorberne? Ikke mange, for de er omringet af tyskere, og der bliver færre og færre, der taler sorbisk.

Det lille folk frygter helt at forsvinde, efter at Forbundsrepublikken Tyskland har besluttet at beskære støtten til den sorbiske kultur. Derfor demonstrerede 450 sorbere i maj 2008 på August-Bebel-Platz i Berlin. Her fandt nazisternes "Aktion mod den utyske ånd" sted 10. maj 1933, da nazisterne brændte tusindvis af værker af jødiske, socialistiske og pacifistiske forfattere.

På denne majdag, 65 år efter, krævede det sorbiske mindretal i Tyskland ret til at være anderledes end tyskerne. Sorberne, som er det mindste slaviske folk i Europa, føler sig trængt. De har aldrig tidligere demonstreret.

"Sorbisk sprog og kultur er kun i orden for regeringerne, hvis det ikke koster noget," stod der på et skilt – på tysk.

– Den tyske stat har skåret i midlerne og giver os kun 7,6 millioner euro i stedet for de 8,2 millioner, som er nødvendige, for at vi kan holde sprog og kultur på et rimeligt niveau, siger Bozena Schliemann, 22 år og medlem af den sorbiske ungdomsorganisation, Serbske młod inske towarstwo Pawk.

Siden Tysklands genforening er de statslige og delstatslige tilskud til sorberne faldet med i alt 20 procent.

Bozena tror dog på, at hendes lille fædrelandsløse mindretal vil overleve. – Det har vi kunnet siden det 6. århundrede, siger hun.

Hun fortæller om sorbernes nyere historie:

– Vi bor i et kulmineområde. Minerne har siden 1800-tallet "germaniseret" området. Sorbiske beboere er blevet tvangsflyttet og har dermed mistet deres rødder og deres hjemsted. Det betød også, at mange var tvunget til at opgive det sorbiske sprog.

– Mange sorbere udvandrede i 1800-tallet til USA eller flyttede til tyske storbyer som Dresden og Leipzig, hvor de blev assimileret.

– I 1930'erne blev sorberne ligesom jøder og sigøjnere forfulgt af

Hitler. Nogle blev dræbt eller sendt i koncentrationslejre eller deporteret til andre dele af Tyskland. Sorbiske organisationer var forbudt under nazismen. Det samme var den blå, røde og hvide sorbiske fane, der første gang blev brugt i 1842.

– Efter Anden Verdenskrig genopbyggede sorberne deres organisationer, og under DDR fik vi det bedre. DDR støttede sorberne, fordi vi var et slavisk folk. DDR kunne bruge os som et udstillingsvindue over for Sovjetunionen.

– Efter Murens fald er vi stadig et accepteret mindretal. Der er tosprogede skilte i Bautzen (Budyšin) og et tosproget teater. Men vi bliver færre og færre, der identificerer os som sorbere. I modsætning til andre mindretal har vi intet hjemland til at støtte os. Derfor er det vigtigt, at delstaterne Brandenburg og Sachsen samt den tyske stat beskytter os.

I dag lever de fleste sorbere i to tyske byer, Bautzen og Cottbus. Bozena bor i Bautzen, sorbernes "hovedstad", men studerer nu "business administration" i storbyen Jena.

– Jeg føler mig mest sorbisk, men også lidt tysk, siger hun. – Jeg gik i sorbisk skole og sorbisk gymnasium i Bautzen, og i Jena mødes jeg 1-2 gange om måneden med andre sorbere.

Har du selv oplevet diskrimination?

– Nej. Jeg er kun en enkelt gang blevet bedt om at tale tysk.

Hvorfor er det vigtigt for dig at bevare den sorbiske identitet?

– Sorbisk er et slavisk sprog. Det er en fordel for mig. Jeg kan tale sorbisk med polakker. Og jeg har haft nemt ved at lære russisk, fordi sorbisk og russisk har samme rødder. Jeg tror også på, at jeg er mere åben over for fremmede kulturer, fordi jeg selv er opvokset med to kulturer.

Bozena skønner, at kun 15.000 i dag behersker sorbisk. – Nogle holder op med at tale sorbisk, fordi det er for vanskeligt at begå sig med så lille et sprog. Jeg holder dog fast ved sproget. Selv hvis jeg flyttede til Danmark, ville jeg lære mine børn sorbisk, siger hun.

» **Min bedstemor bærer til daglig lang sorbisk kjole og sort hovedbeklædning. Men jeg går kun i sorbisk tøj ved særlige lejligheder, fx bryllupper ...**

– Der er tegn på, at vores traditioner risikerer at uddø. Identiteten er ikke så stærk.

Bozenas variant er øvresorbisk, som er det ene af to sorbiske sprog.

– Øvresorbisk og nedersorbisk har forskellig stavning og udtale, men alle sorbisktalende kan forstå hinanden, siger hun.

De to grupper er også religiøst forskellige.

– De fleste øvresorbere er katolikker, og de fleste nedersorbere er protestanter. Begge kulturer dyrker mange traditioner, som er tæt forbundet med religionen.

Men sorbernes nedarvede folkløse er i tilbagegang. Før i tiden havde man én dragt til fødsel, én til død, én til dåb, én til bryllup, én til begravelse, én til enhver vigtig begivenhed i livet.

– Min bedstemor bærer til daglig lang sorbisk kjole og sort hovedbeklædning. Men jeg går kun i sorbisk tøj ved særlige lejligheder, fx bryllupper, siger Bozena, som er iført blå jeans og hvid T-shirt.

– Der er tegn på, at vores traditioner risikerer at uddø. Identiteten er ikke så stærk.

Hvad betyder internationaliseringen for et lille folk som det sorbiske?

– Det er svært at sige. Men vi er hårdt ramt af arbejdsløsheden i det østlige Tyskland. Mange er rejst til det vestlige Tyskland for at få arbejde.

Under sorbernes demonstration i Berlin lød der pludselig dansk fra talerstolen. Flemming Meyer, der repræsenterede det danske mindretal i Sydslesvig og er formand for SSW, den sydslesvigske vælgerforening, slog dog hurtigt over i tysk (citater fra dagbladet Information).

“Jeg begynder på dansk for at sige, hvilken betydning modersmålet har. Jeg er ikke kun kommet for at videregive den sydslesvigske støtte til sorberne, men fordi jeg mener, at enhver demokrat burde være her i dag. Slesvig-Holstens ministerpræsident, Peter Harry Carstensen, har sagt: ‘Styrken i et demokratisk samfund viser sig netop i, hvordan flertallet omgås mindretallene’. Jeg er ikke meget for at give ham ret i noget, men her må jeg gøre det. Det er ikke nok at tale om det kulturelle bidrag, sorberne leverer. Der skal også smør til fisken. Der skal finansiel støtte til med andre ord. Vi kan sammenligne sorbernes situation i dag med det danske mindretals for 10 år siden. Vi stod for at måtte lukke skoler, men kæmpede og det hjalp,” sagde Meyer.

Sorberne fik i 2008 bevis for, at det er muligt at stige helt til tops i det politiske hierarki. Stanislaw Tillich fra CDU blev i 2008 ministerpræsident i Sachsen. Han er delstatens tredje ministerpræsident

efter den tyske genforening, men den første, der er indfødt sachser. Og dertil sorber, hvilket heller ikke er set før.

– Udnævnelsen af Tillich sætter større fokus på os sorbere, og vi er stolte af, at “en af vore” er blevet ministerpræsident. Men jeg tror ikke, at han kan ændre sorbernes situation væsentligt. Så megen magt har en sachsisk ministerpræsident heller ikke, slutter Bozena.

- Sorberne er et vestslavisk folk, der er bosat i Lausitz i det sydøstlige Tyskland (byerne Bautzen og Cottbus).
- Der bor ca. 40.000 sorbere i Tyskland, hvor de er et anerkendt nationalt mindretal.
- Sorberne er en rest af de vendiske folkeslag, som spillede en rolle i danmarkshistorien frem til midten af 1100-tallet.
- Sorberne har haft eget skriftsprog fra midten af 1500-tallet, da de bibelske skrifter blev oversat til flest mulige modersmål.
- I nazitiden var sorberne et forfulgt folkefærd, hvorimod de i DDR-tiden i et vist omfang kunne dyrke deres sprog og kultur.
- Bozena Schiemanns yndlingsord på øvresorbisk er "witaj", som betyder "velkommen".
- Læs mere om sorberne og deres organisationer på www.sorben.dk, www.domowina.de og www.pawk.de.
- Bozena Schiemann: bozi.s@gmx.de

A blurry, close-up photograph of a person's face and ear. The person has dark, curly hair. A speech bubble with a dashed white border is overlaid on the upper part of the image, containing the text "En lykkelig tysker i Sibirien".

**En lykkelig
tysker
i Sibirien**

En lykkelig tysker i Sibirien

Samme år som muren faldt, blev Diana født i DDR. Nu bor hun i Novosibirsk og er stolt af at være ruslandstysker.

● Af Anders Wedel Berthelsen

Tyskere i Sibirien? De første associationer siger Gulag, tvangsarbejde, tundra og ødemark. Men 19-årige Diana Usentseva bringer tankerne helt andre steder hen. Hun kalder sig "en lykkelig tysker i Sibirien". Det russiske efternavn skal man ikke lade sig narre af. Hendes mors efternavn er Keiser.

Der findes over 300.000 såkaldte ruslandstyskere i Sibirien. De er havnet der af forskellige årsager. Mange nedstammer fra den store tyske indvandring i 1700-tallet, da den tyskfødt kejserinde (tsarina) Katharina den Store ønskede landområder befolket. De fleste tyskere slog sig dengang ned i Volga-området og blev kaldt volgaty-skere. Men Dianas historie er en helt anden.

– Min morfar var en tysk ingeniør, som i 1950'erne blev tilbudt at bygge en ny banegård i Novosibirsk. Det var ikke helt efter bogen, at kommunisterne ikke selv kunne klare den opgave, så det blev holdt hemmeligt, at en tysker skulle stå for byggeriet, fortæller Diana.

Men hendes morfar forelskede sig i en russer og blev boende i Sibirien. Her blev Dianas mor født, og hun giftede sig ligeledes med en russer. Dianas forældre flyttede i 1987 til DDR, og to år senere blev Diana født i Neuruppin – samme år som Muren faldt i Berlin.

– Mine forældre mente, at livsmulighederne var bedre i DDR, og selv om det var svært at få tilladelse til at forlade Sovjetunionen, lykkedes det. Men allerede i 1991 vendte familien tilbage til Sibirien.

– I mellemtiden var kommunismen faldet, og mine forældre tænkte, at det nye Rusland ville blive bedre end Sovjetunionen. Desuden havde vi vores venner og familie i Sibirien.

Mens forældrene boede i DDR, talte de tysk sammen. Da de flyttede tilbage til Sibirien, talte de russisk sammen. Så Diana er vokset op med russisk som hjemmesprog.

– Der er ingen tyske skoler i Sibirien. Så jeg har gået i russisk skole. Russisk er mit første sprog. Men jeg lærte tysk og engelsk som fremmedsprog. Desuden lærte jeg lidt tysk af min mor.

Diana læser nu økonomi på universitetet i Novosibirsk. Og tre gange om ugen går hun til aftenkursus i tysk. Men hvorfor er de tyske bånd så vigtige, når man bor tusinder af kilometer fra Tyskland?

– Ich bin Russlanddeutscher. Det står i mit pas, fortæller Diana.
– Jeg består af to halvdele, en tysk via min mor og en russisk via min far. Det er vigtigt at tage begge kulturer med. Jeg er stolt af at have tyske rødder, jeg har ruslandstyske venner, og det er nyttigt for min udvikling at stå ved min baggrund.

– Min mor havde problemer med at være tysker i Sibirien. Efternavnet Keiser var ikke så populært i Rusland under den kolde krig. Selv om min mor opfyldte alle adgangskrav, kunne hun ikke komme på universitetet. Det opfattede hun selv som diskrimination.

– Men jeg har ikke selv oplevet diskrimination. Vi ruslandstyskere er i dag lykkelige folk.

Diana tror på, at unge ruslandstyskere også i fremtiden vil holde fast ved mindretalsidentiteten.

– Naturligvis. Når man har tysk blod i årerne, vil man altid identificere sig med det tyske, siger hun.

Som det ofte sker for mindretalsgrupper fjernt fra hjemlandet holder ruslandstyskerne fast i en lidt forældet tysk symbolverden.

– Vi fejrer tyske helligdage og holder karnevaler iført tyske dragter, mændene i lederhosen og kvinderne i nederdele, og vi synger tyske sange og danser tyske danse. Hver 14. dag holdes fester for ruslandstyskere i mange russiske byer.

– Men jeg følger også med i det moderne Tyskland og læser tyske aviser på internettet og hører tysk pop- og rockmusik.

Diana deltog i mindretalskonferencen i Gråsten 2008 og undrede sig over de problemer, som tyske mindretal i andre lande slås med.

– Jeg håber, at konferencen kan medvirke til, at mindretalstyskere i alle lande kan lære af hinanden og hjælpe hinanden, siger hun. – Måske kan vores eksempel vise andre, at et tysk mindretal kan nyde samme rettigheder og muligheder som befolkningsflertallet. Når det kan lykkes i Sibirien, må det også kunne lykkes andre steder.

Interviewet er slut. Diana tager iPod'en frem for at høre russisk rock i øresneglen, mens hun taler russisk med sin ruslandstyske veninde. Nogle mindretal er mere fanatiske end andre.

» Vi fejrer tyske helligdage og holder karnevaler iført tyske dragter, mændene i lederhosen og kvinderne i nederdele, og vi synger tyske sange og danser tyske danse. Hver 14. dag holdes fester for ruslandstyskere i mange russiske byer.

- I Sibirien bor 309.528 ruslandstyskere. Heraf taler 308.868 også russisk. I hele Rusland bor 607.937 ruslandstyskere. Tallene er fra en folketælling i 2002.
- Ca. 27.000 tyskere bosatte sig i 1762-1763 i Volga-området. Siden fulgte flere tyske indvandningsbølger til Rusland.
- Efter Oktoberrevolutionen i 1917 fik volgatyskerne selvstyre, selv om en betydelig del af dem havde kæmpet mod den kommunistiske magtovertagelse. Lenin ville vise de tyske arbejdere et godt eksempel, der kunne fremme en tysk revolution. Ruslandstyskerne blev til sovjettyskere.
- Volgatyskernes Arbejderkommune blev oprettet i 1918. Den blev i 1924 til den Tyske Autonome Socialistiske Sovjetrepublik. Også i Ukraine og andre dele af Sovjetunionen boede der store tyske mindretal.
- Efter Tysklands angreb på Sovjetunionen i 1941 sendte Stalin ca. 970.000 ruslandstyskere til internerings- og koncentrationslejre i Sibirien og Centralasien. Op mod 300.000 omkom undervejs. Den tyske Volgarepublik blev opløst.
- Efter Anden Verdenskrig fik ruslandstyskerne ikke lov at vende tilbage til Volga-området eller den europæiske del af Sovjetunionen. Mange bosatte sig i Kasakhstan og i Sibirien, hvor der stadig findes byer med store tyske mindretal.
- Siden 1987 er over 2 millioner tyskere draget "hjem" til Tyskland. En lille del er siden vendt tilbage til Rusland.
- Da Sovjetunionen gik i opløsning, opstod der en række tyske mindretal i efterfølgerstaterne. De største tyske mindretal findes i Rusland og Kasakhstan.
- Ruslandstyskerne har i dag kulturcentre, aviser og foreninger, og forholdet mellem russere og ruslandstyskere er generelt godt.
- I Sibirien findes to ruslandstyske selvstyrende amter, der modtager støtte fra Tyskland.
- Diana Usentseva er medlem af JdR, Jugendring der Russlanddeutschen, som har hjemmesideadressen www.jdr.da.ru
- Læs eventuelt også om ruslandstyskerne og deres organisationer på www.rusdeutsch.eu
- Diana Usentseva: din_dilin@mail.ru

**Et jerntæppe
gik op for
schwaberne**

Et jerntæppe gik op for schwaberne

Ungarnstyskerne er blevet anerkendt. Alligevel tror János ikke på, at mindretallet vil overleve.

● Af Anders Wedel Berthelsen

Schwaberne – et tysktalende mindretal i Ungarn – har været en kasterbold i den europæiske historie. Som regel er bolden trillet den forkerte vej.

– Men Jerntæppets fald var en fordel, fortæller János Hergert, 20 år.

– Efter 1989 har vi fået flere rettigheder og er blevet anerkendt som et mindretal. Vi har fået egen "Landesselbstverwaltung", som er et politisk talerør; og som beskytter vores sprog og kultur. Vi har egne repræsentanter i parlamentet. Vi får støtte fra Tyskland. Der er sat tosprogede vejskilte op i de ungarnstyske områder, også i områder hvor der kun er 20 procent tysktalende. Og vi har tosprogede børnehaver, skoler og gymnasier.

János lærte at tale tysk hjemme og i grundskolen. Alligevel kalder han sig halv tysker og halv ungare. Hans førstesprog er ungarsk. Og nu bor han i Ungarns hovedstad, Budapest, hvor han studerer international økonomi.

– Men det er i landsbyen Vemend og i den schwabiske kultur; jeg føler mig hjemme. Jeg går til Heimatstreffen i min landsby, jeg er med i en schwabisk folkedansergruppe, og jeg spiller trompet i en schwabisk musikgruppe.

János fortæller gerne sit folks lidelseshistorie:

– Ungarnstyskerne i Schwaben er et klassisk mindretal, forklarer han. – Vi kom til Ungarn i 1700-tallet, efter at tyrkerne havde mistet herredømmet over området. Ungarerne manglede arbejdskraft, og en masse schwabere drog fra Sydtyskland til Ungarn. De var flittige, og de var katolikker, så alt var i sin skønneste orden. Schwaberne vedblev med at tale tysk, uden at det gav problemer.

– Alt gik godt indtil Anden Verdenskrig, fortsætter János. – Tyskland tabte som bekendt krigen, og ungarterne betragtede nu schwaberne som en slags landsforrædere, der skulle sendes tilbage til Tyskland.

Ca. 200.000 schwabere – halvdelen af alle ungarnstyskere – blev deporteret til Tyskland. De måtte forlade deres marker, deres huse,

deres kvæg og deres ejendele. Men i Tyskland følte de sig heller ikke hjemme. De havde ingen "Heimat" længere.

– Andre ungarnstyskere blev sendt med tog til Sovjetunionen, hvor de skulle være tvangsarbejdere.

– Min farmor blev deporteret til Rusland for at tvangsarbejde i tre år. Hun måtte efterlade to små børn i Ungarn. Alt blev taget fra vores familie, hus, marker og kvæg, og vi måtte begynde forfra et andet sted i den samme landsby.

– 1960'erne og 1970'erne var tavshedens årtier. Schwaberne holdt lav profil, og mange gik over til at tale ungarsk.

I dag er der ca. 200.000 schwabere i Ungarn. Og et af de goder, der er flugt med Jerntæppets fald er foreningsfriheden for mindretal. János fortæller, at der er 13 mindretal i Ungarn. Han har selv meldt sig ind i mindretalsorganisationen GJU (Gemeinschaft Junger Ungarndeutscher), som blev stiftet i 1989, samme år som Jerntæppets fald.

Alligevel er han skeptisk, når det gælder ungarnstyskernes fremtid.

– Selv om mindretal generelt har en masse problemer, mener jeg, at alle mindretal er et plus. Hver gang et sprog eller en kultur dør, forsvinder noget af verdens mangfoldighed. Og det er vigtigt, at unge fra Europas mindretal mødes på konferencer som den europæiske ungdomskonference i Gråsten 2008. Det styrker os at høre, hvordan andre lever med flertallet. Det styrker også mig og min organisation, at jeg kan rejse hjem og fortælle, hvad jeg har oplevet.

– Men jeg er i tvivl, om kommende generationer vil identificere sig som ungarnstyskere. Sproget er basis for et folk. Og allerede nu er det mest de ældre, der taler schwabisk-tysk. Jeg frygter, at dialekten vil uddø om 10 år.

Vil det ungarnstyske mindretal så også dø ud?

– Jeg vil helst sige nej. Vores kultur er stærk. Mange synger og danser efter de schwabiske traditioner – uden at kunne tale tysk. Men udviklingen går den forkerte vej, selv om vi er blevet anerkendt og har fået rettigheder.

Hvilket sprog vil du lære dine eventuelle børn?

– Jeg vil gerne have, at de lærer ungarsk og tysk – og engelsk.

» Selv om mindretal generelt har en masse problemer, mener jeg, at alle mindretal er et plus. Hver gang et sprog eller en kultur dør, forsvinder noget af verdens mangfoldighed.

- Schwaben var et hertugdømme i middelalderen. I dag er det ikke et entydigt geografisk begreb. Navnet bruges om et område af den tyske delstat Baden-Württemberg samt en del af Bayern.
- Schwabisk er en tysk dialekt. Blandt dialektens kendetegn er den udbredte brug af sch-lyden.
- En gruppe schwabere udvandrede for ca. 300 år siden fra Sydtyskland til Ungarn. Deres efterkommere udgør i dag et tysk mindretal i Ungarn.
- Ungarn indførte i 1993 en mindretalslov, som beskytter Ungarns mange minoriteter. Loven gav bl.a. ungarnstyskerne "Landesselbstverwaltung", som er et politisk og kulturelt organ.
- Om "Die Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen" kan man læse på www.ldu.hu
- "Die Landesselbstverwaltung" er en paraplyorganisation for 378 lokale mindretalsforvaltninger samt mere end 500 kulturgrupper og ungarnstyske foreninger.
- Ungarnstyskernes ungdomsorganisation hedder "Die Gemeinschaft Junger Ungarndeutscher (GJU)". Den har hjemmesiadressen www.gju.hu
- János Hergert: janos.hergert@yahoo.com

**Hellere
Europa end
et nyt
Stor-Ungarn**

Hellere Europa end et nyt Stor-Ungarn

Mange mindretals-ungarere drømmer stadig om et stortrige. Men 20-årige Zoltán vil hellere tænke europæisk.

● Af Anders Wedel Berthelsen

Der findes næppe nogen traktat, der har skabt så mange mindretal som Trianon-fredstraktaten i 1920. Den blev indgået efter Første Verdenskrig og splittede det tabende rige Østrig-Ungarn, så millioner af ungarere havnede uden for det nye Ungarns grænser. Landet mistede to tredjedele af sit areal og over halvdelen af sin befolkning, der tilhørte en lang række nationaliteter.

Mange af deres efterkommere har beholdt identiteten som ungarere. Derfor findes der i dag store ungarske befolkningsgrupper i Serbien, Slovakiet og Rumænien samt mindre grupper i Ukraine, Kroatien, Slovenien og Østrig. Zoltán Kovács, 30 år, tilhører det ungarske mindretal i Serbien.

Mens mange nationalistisk sindede ungarere stadig begræder Ungarns indskrumpning og drømmer om et nyt Stor-Ungarn, har Zoltán andre drømme:

– Vi unge tænker mere europæisk. Det gælder om, at også Serbien kan blive en del af Europa – ligesom Ungarn. Et Stor-Ungarn er en drøm, der aldrig bliver til noget. Der er gået for lang tid. Det er heller ikke ønskeligt med et Stor-Ungarn. Kun nationalister med radikale ideer kæmper for den drøm.

Zoltán har selv valgt at træde ind i EU. Han er flyttet fra Serbien til Ungarns hovedstad, Budapest, hvor han arbejder som it-programmør.

Hvorfor identificerer du dig så ikke som “rigtig” ungarer i stedet for mindretalsungarere i Serbien?

– Jeg har stadig serbisk statsborgerskab, og jeg tager hjem til Subotica (Szabadka) hver weekend. Det tager kun tre timer med tog, svarer Zoltán, som gik i ungarsk børnehaven og folkeskole i Serbien. Subotica ligger i provinsen Vojvodina, som grænser op til Ungarn og har et stort ungarsk mindretal.

– Jeg taler ungarsk med min familie, men serbisk, når jeg skal tale med myndigheder i Serbien. Man kan umuligt nøjes med ungarsk i Serbien, siger han.

Zoltán er dog ikke afvisende over for tanken om at skifte statsborgerskab. – Men det er ikke nemt at blive ungarsk statsborger, siger han.

– Ungarerne stemte i 2005 om en lov, der skulle give ungarsk statsborgerskab og dermed dobbeltstatsborgerskab til ungarere i andre lande. Men der var ikke nok vælgere, der stemte, så afstemningen blev erklæret ugyldig. Jeg troede ikke selv på, at loven ville blive vedtaget, men mange mindretalsungarer blev skuffede.

Det ungarske mindretal i Serbien består af ca. 295.000 mennesker. Zoltán fortæller om mindretallets omskiftelige skæbne:

– Vi havde det godt, da landet hed Jugoslavien. Præsident Tito, som regerede fra 1945 til 1980, behandlede os godt. Vi følte ikke, at vi levede i et kommunistisk diktatur. Jugoslavien var ikke medlem af Warszawa-pagten og gik på mange måder sine egne veje.

Landet havde høj levestandard og gode uddannelsesforhold, og det ungarske mindretal havde egne aviser og tv-udsendelser.

– Men efter kommunismens fald – og især i forbindelse med Balkankrigene – fik vi problemer. Unge fra det ungarske mindretal blev sendt i krig for Serbien, selv om de ikke ønskede det. Mange unge flygtede fra Serbien til andre europæiske lande, fortæller Zoltán, som ikke selv var gammel nok til krigstjeneste.

– Balkankrigene bundede i nationalisme og etniske modsætninger, og krigen skabte mange flygtninge. Efter krigen er det nærmest blevet tabu at tale om mindretal. Serberne vil ikke tale om det. De har den opfattelse, at mindretal er af det onde. Efter at serbere selv blev sendt ud af Bosnien og Kroatien, tænker de: Hvorfor skal vi så acceptere mindretal?

– Det ungarske mindretal har dog rettigheder, f.eks. vejskilte på ungarsk, men i praksis er der problemer, siger han.

» Balkankrigene bundede i nationalisme og etniske modsætninger, og krigen skabte mange flygtninge. Efter krigen er det nærmest blevet tabu at tale om mindretal. Serberne vil ikke tale om det. De har den opfattelse, at mindretal er af det onde. Efter at serbere selv blev sendt ud af Bosnien og Kroatien, tænker de: Hvorfor skal vi så acceptere mindretal?

– Flertallet af serbere er modstandere af at acceptere ungarsk sprog og kultur. Serbien er i dag et land med lav levestandard. Mange veluddannede har forladt Serbien og er rejst til bl.a. Tyskland og Østrig. Derfor er de ikke-uddannede og de snæversynede i flertal i Serbien, og de er lette at manipulere, mener Zoltán.

Han glæder sig dog over valgresultatet i Serbien i maj 2008. Her vandt de EU-venlige demokrater over nationalisterne. – Det kan hæve levestandarden, hvis Serbien bliver "et europæisk land", siger han.

Flytter du nogensinde tilbage til Serbien?

– Jeg vil gerne tilbage til Serbien, hvis Serbien kan udvikle sig til et fremgangsrigt land med europæisk standard i stedet for Balkan-standard. Min drøm er, at Serbien begynder at interessere sig mere for, om landets indbyggere sulter, end om hvorvidt Kosovo skal være selvstændigt. Det er vigtigere at have fyldte maver end at have Kosovo.

– Jeg tjener for tiden mere ved at arbejde i Budapest, men det er en midlertidig løsning. Jeg håber at komme tilbage til Serbien en dag.

- Ca. 2,5 millioner ungarsktalende er bosat i Ungarns nabolande.
- Serbien var en delrepublik i Jugoslavien, som gik i opløsning 1991-1993.
- Serbien blev en egentlig stat i 2006, da Montenegro opløste båndet. Provinsen Kosovo løsrev sig i februar 2008 fra Serbien og er siden anerkendt af ca. 40 lande, herunder Danmark, som selvstændig stat.
- I den autonome provins Vojvodina, som tilhører Serbien, udgør det ungarske mindretal 14,3 procent eller 295.000 mennesker (tal fra 2002).
- Provinsen Vojvodina har en heterogent sammensat befolkning. Ud over serbisk har fem andre minoritetssprog officiel status i Vojvodina: ungarsk, rumænsk, rutensk, slovakisk og kroatisk.
- Saveza vojvođanskih Mađara (ungarsk: Vajdasági Magyar Szövetség) er Vojvodina-ungarernes alliance, som har 11 pladser i provinsparlamentet.
- Vajdasági Ifjúsági Fórum (VIFÓ) er en ungdomsorganisation for det ungarske mindretal i Vojvodina. Hjemmesideadressen er www.vifo.org.yu
- Zoltan Kovacs: kovacs_zoltan@hotmail.com

**I Haider-
land taler
man tysk**

I Haider-land taler man tysk

Slovenske Marko er opvokset i det østrigske Kärnten, som er en krudttønde af historisk had

Af Anders Wedel Berthelsen

Vi er i Østrig, og i Østrig taler man tysk. Sådanne tilråb oplever 23-årige Marko Sitter, når han kører i bus hjemme i den østrigske delstat Kärnten.

Marko tilhører det slovenske mindretal, og hans sprog er slovensk. Et skilt med teksten "Kärnten Koroška" pryder hans T-shirt som et symbol på en tosproget verden. Koroška er slovensk for Kärnten.

Netop Kärnten er en krudttønde, når det gælder mindretals-spørgsmål. To verdenskrige og en kold krig har sat deres spor.

– Og nu har vi fået Jörg Haider og hans ligesindede at slås med, tilføjer Marko.

Modsætningerne mellem østrigere og slovenere i Kärnten har en historie, der går tilbage til det østrig-ungarske rige, som bestod af mange nationaliteter, blandt andre slovenerne. Da Østrig-Ungarn tabte Første Verdenskrig fulgte i 1920 en folkeafstemning, som medførte, at de tre afstemningszoner i Kärnten blev en del af Østrig. Slovenerne i Kärnten kom således under Østrig, mens slovenerne syd for Kärnten blev en del af det nyoprettede sydslaviske kongedømme, som i 1929 fik navnet Jugoslavien.

– Lige siden er det stort set gået tilbage for det slovenske mindretal, fortæller Marko.

– I min landsby, Sentjakob v Rožu (St. Jakob im Rosental) var 90 procent af befolkningen slovensk i 1920. I dag er der kun 17 procent slovenere.

– Østrig førte en assimileringspolitik over for slovenerne, som blev set ned på. Mange slovenere valgte at gå over til det tysktalende flertal, fordi det var nemmere, og så slap man for at diskutere.

– Under nazistyret op til og under Anden Verdenskrig steg antallet af slovensksindede dog en smule i Kärnten. Østrig blev som bekendt indlemmet i Tyskland i 1938, ved det såkaldte "Anschluss". Mange slovenere blev partisaner, som kæmpede mod nazisterne, og det kom til blodige sammenstød.

Da Østrig i 1955 fik sin suverænitet med den nye Staatsvertrag

(forfatning), blev mindretallenes rettigheder slået fast i artikel 7. Heri står bl.a.: "Østrigske statsborgere fra det slovenske og det kroatiske mindretal i Kärnten, Burgenland og Steiermark nyder samme rettigheder som alle andre østrigske statsborgere, inklusive retten til egne organisationer, forsamlinger og presse på deres egne sprog." Artikel 7 fastslår desuden sproglige og skolemæssige mindretalsrettigheder i områder med blandet befolkning.

I dag lever ca. 14.000 slovensksindede i Kärnten. Markos egen familie har oplevet, hvor svært det var at holde stand mod det østrigske flertal.

– To af min mors brødre opgav deres slovenske identitet og gik over til tysk, fordi det var nemmere. I mange familier kunne det også være et spørgsmål om, hvem man giftede sig med. En sloven, der blev gift med en østriger, opgav gerne sit sprog.

– Men jeg opgiver ikke, understreger Marko, som ellers er flyttet fra Kärnten til hovedstaden Wien, hvor han studerer miljømanagement. Han har meldt sig ind i Wiens slovenske studenterklub, KSSSD, som består af ca. 750 medlemmer.

Den slovenske studenterklub i Wien er stiftet helt tilbage i 1923; den blev forbudt af naziststyret i 1941, men blev genstiftet efter Anden Verdenskrig.

De fine ord om mindretallene i Østrigs forfatning fra 1955 blev dog ikke altid efterlevet. Den slovenske studenterklub i Wien var med til at danne en solidaritetskomité for Kärnten-slovenernes rettigheder, og i 1973 gik slovenerne og deres sympatisører i massedemonstration for deres rettigheder. Det skete i Klagenfurt, Kärntens hovedby.

Marko glæder sig over, at forældre i dag kan vælge, om deres børn skal undervises på et eller to sprog. Antallet af forældre, der foretrækker, at deres børn skal være dobbeltsprogede, stiger. Det har nok hjulpet på det slovenske sprogs status, at Slovenien er blevet medlem af EU, mener Marko. Han gik selv i tosproget folkeskole, på slovensksproget gymnasium i Klagenfurt og på tosproget handelsakademi i Klagenfurt.

Marko har dog svært ved at se, hvordan modsætningerne mellem østrigere og slovenere skal forsvinde helt ud af Kärnten, især efter at højrefløjspolitikeren Jörg Haider har fået vind i sejlene. Haider er regeringschef i delstaten Kärnten.

» **Og så er der tilråbene i busserne: Tal tysk! Da jeg var lille, dukkede jeg nakken og sagde ingenting. Men i dag svarer jeg: Det er ikke dit problem. Det er min ret at tale slovensk.**

– Haider er hovedproblemet, siger Marko. – Han har et stort nationalistisk bagland. Kärntner Heimat Dienst er således en af de største hjemstavnsforeninger i Europa. Dens hovedopgave var indtil for nylig at kæmpe imod mindretal som det slovenske. Nu er den dog slået ind på en bedre kurs og vil samarbejde med de slovenske mindretalsorganisationer om at finde løsninger.

– Kärnten Abwehrkämpfer-Bund er en anden nationalistisk forening. Den består af bl.a. tidligere SS-officerer og andre krigsveteraner og er også i dag modstander af det slovenske mindretal.

Er der ligefrem et historisk had mellem flertal og mindretal i Kärnten?

– I de tosprogede byer er stemningen som regel god nok. De hadefulde er ofte folk uden for det tosprogede område. Jeg tror, at hadet hænger sammen med, at Østrig ikke blev rigtigt afnazificeret efter Anden Verdenskrig. Østrigerne betragtede slovenerne som "Kriegsverweigerer", og nogle gør det stadig. Jörg Haider har endda sagt, at Nazityskland stod for en god beskæftigelsespolitik.

Oplever du selv som slovenere at være undertrykt i Østrig?

– Ja. Ikke i Wien, men i Kärnten. Jörg Haider ignorerer artikel 7 i den østrigske forfatning, konkluderer Marko og henviser til "skiltesagen".

– Haider har modsat sig, at der sættes flere tosprogede skilte op ved byer og landsbyer med en betydelig slovensk befolkningsandel, selv om Højesteret har forlangt noget nær en fordobling af deres antal.

– Og så er der tilråbene i busserne: Tal tysk!

– Da jeg var lille, dukkede jeg nakken og sagde ingenting. Men i dag svarer jeg: Det er ikke dit problem. Det er min ret at tale slovensk.

- Kärnten (slovensk Koroška) er den sydligste delstat i Østrig.
- Kärntens regeringschef er Jörg Haider (BZÖ).
- Delstatens officielle sprog er tysk og slovensk.
- Det slovensktalende mindretal i Kärnten er på ca. 14.000 modersmålstalende.
- Regeringschef Jörg Haider har i sin kamp mod slovenske navne på byskilte i Kärnten argumenteret med, at man jo heller ikke havde tosprogede skilte i det dansk-tyske grænseområde (“Die Presse”, Wien, 20. december 2001). Det argument har han ikke længere, idet der nu findes dobbeltnavne visse steder i Sydslesvig.
- Marko Sitter: marko.sitter@gmx.at

Igor har
fremmedpas i
sit eget land

VÄLISMAALASE PASS
ALIEN'S PASSPORT

EESTI
ESTONIA

Igor har fremmedpas i sit eget land

Rollerne er byttet om efter Estlands frigørelse fra Sovjetunionen. Russerne er blevet et trængt mindretal.

Af Anders Wedel Berthelsen

Igor Ivanov er født i Estland og har altid boet i Estland. Alligevel har han fremmedpas. Eller "alien passport" som der står på forsiden af hans grå rejsepas. 33-årige Igor tilhører det russiske mindretal – og så får man ikke automatisk estisk pas.

I Baltikum er rollerne vendt på hovedet. Da Estland, Letland og Litauen tilhørte Sovjetunionen, var russerne ovenpå i de tre baltiske lande. I dag ser russerne sig selv som en forfulgt minoritet i Baltikum. Og de små baltiske lande, der fik så megen vestlig sympati under frigørelseskampen fra sovjetmagten, beskyldes nu for at forfølge det nye mindretal, russerne.

For at sætte intervieweren i den rette stemning viser Igor en 20 minutter lang dokumentarfilm på sin computer.

Filmen handler om urolighederne i hovedstaden Tallinn i april 2007, da de estiske myndigheder flyttede en bronzesoldat fra det centrale Tallinn til en kirkegård i en forstad.

Den estiske del af befolkningen så statuen som et symbol på det sovjetrussiske herredømme over Estland i årene 1945-1991. Det russiske mindretal i Estland betragtede statuen som symbol på kampen mod nazismen og som et mindesmærke over faldne russiske soldater.

Flytningen af statuen medførte gadekampe med mere end 1000 anholdte, én dræbt og mange sårede blandt både politi og demonstranter.

Igor Ivanov opholdt sig ikke selv i Tallinn under urolighederne. – Jeg var ude at rejse. Men urolighederne var skyld i, at jeg i dag er arbejdsløs, siger han.

– Jeg var direktør i en metalvirksomhed og blev fyret lige efter urolighederne. "Du er en klog mand, så spørg ikke hvorfor. Du ved hvorfor," sagde min overordnede, som uden tvivl var blevet ringet op af sikkerhedspolitiet.

Igor mener, at den egentlige årsag til fyringen var, at han er leder af det russiske mindretals ungdomsorganisation. Nu klarer han sig økonomisk med forældrenes hjælp, fortæller han.

Igor Ivanov er født i Tallinn som et produkt af Sovjetunionens migrationspolitik. I store dele af Sovjetunionens levetid kunne man ikke flytte frit. Man flyttede derhen, hvor staten sagde, at man skulle tage hen. Mange russere kom til Estlands nordlige del og til byerne, hvor de arbejdede på de sovjetstatens fabrikker.

– Begge mine forældre stammer fra Ukraine og er ingeniører, fortæller Igor.

– Højtuddannede havde gode muligheder for selv at vælge, hvor de ville arbejde, og min far valgte Estland, fordi det lå tæt på vesten.

Da Estland blev selvstændigt i 1991, udgjorde det russiske mindretal ca. 40 procent af befolkningen. Under de nationalistiske hvedebrødsdage i 1991 vedtog Estland en lov, der gav automatisk statsborgerskab til det estiske flertal. Andre skulle bestå en prøve i Estlands sprog, historie og forfatning for at få estisk statsborgerskab.

– Jeg kunne sagtens bestå prøven. Men jeg nægter at gå til den, siger Igor og kalder sin holdning for "en civil protest". Han har derfor intet statsborgerskab, hverken russisk eller estisk. I kolonnen om statsborgerskab står der i Igors pas: "Undefined" (undefineret). Han fortæller, at 9 procent af befolkningen i Estland er uden statsborgerskab. Det svarer til 116.000 mennesker.

– Jeg har aldrig boet andre steder end i Estland og alligevel betragtes jeg som ikke-ester, fortsætter han. – Jeg må ikke engang stemme til parlamentsvalg. Og de estiske myndigheder foreslår, at russere sætter deres børn i estiske børnehaver for at fremme integrationen.

» **Taler man om mindretal i Estland, stemples man automatisk som regeringsfjendtlig. Vi er på den sorte liste, og staten giver ingen støtte overhovedet til vores mindretalsorganisation.**

Har du overvejet at forlade Estland?

– Estland er et dejligt land. Jeg ønsker ikke at rejse et andet sted hen. Men hvis situationen for det russiske mindretal forværres, vil jeg overveje at rejse.

Hvordan ser du mulighederne for en løsning på modsætningsforholdet mellem estisktalende og russisktalende?

– Jeg er pessimistisk. Vores samfund er splittet. Russerne vil ikke læse estiske aviser og omvendt.

– Taler man om mindretal i Estland, stemples man automatisk

som regeringsfjendtlig. Vi er på den sorte liste, og staten giver ingen støtte overhovedet til vores mindretalsorganisation.

Igor mener, at Estlands forfatning modsiger sig selv.

– Der står i forfatningen, at mindretal har ret til statsborgerskab. Men i en præambel til forfatningen hedder det, at Estland er en nation, hvis mål det er at bevare estisk sprog og kultur.

– Præambelen vanskeliggør al snak om mindretal, mener Igor.

– Den estiske regering bør lære af Litauen, som behandler mindretallene langt bedre. Estland bør give statsborgerskab til alle, der bor i Estland. Og hvorfor ikke gøre russisk til andetsprog i Estland, ligesom svensk er andetsprog i Finland?

Møder du selv diskrimination i det daglige?

– Ja, f.eks. når estere lader som om de ikke forstår russisk. Det sker tit i butikkerne. Og det er blevet værre efter urolighederne i april 2007.

- Estland har et befolkningstal på 1.320.000.
- Det russisksprogede mindretal i Estland udgør i dag ca. 25 procent af befolkningen.
- 9 procent af Estlands befolkning er uden statsborgerskab. Ca. 12 procent har et andet statsborgerskab end estisk.
- Børn født efter 1992 bliver automatisk estiske statsborgere.
- Det russisksprogede mindretal i Estland har en ungdomsorganisation ved navn Siin. Hjemmesiden hedder www.siin.ee
- Igor Ivanov: siinyouth@gmail.com

A photograph of two women in a meeting. The woman on the left is seen from the side, wearing a black top. The woman on the right is wearing a black and white floral patterned top and is holding a blue and silver pen. A white dashed speech bubble is overlaid on the image, containing the text 'Rætoromanere er sejlivede'.

**Rætoromanere
er sejlivede**

Rætoromanere er sejlive

Annatina tilhører et 2000 år gammelt mindretalsfolk i de schweiziske alper

● Af Anders Wedel Berthelsen

Dommedag er ofte blevet indvarslet for det lille folk i de schweiziske alper, men rætoromanere slipper man ikke sådan af med.

– Vi er stærke og resistente, siger Annatina, 25 år, en af de ca. 40.000, som taler sproget i det daglige.

Hun er født i byen Trun med 1500 indbyggere. Den ligger i kantonen Graubünden, som er rætoromanernes højborg. Men nu bor hun i Luzern, hvor hun studerer grafisk design.

– Selv om jeg er flyttet til en storby, tænker, taler og drømmer jeg på rætoromansk – og jeg vil tale rætoromansk til mine egne børn engang. Også selv om nogle kalder sproget for ubrugeligt.

– Hvis man er født rætoromaner, er det ikke et spørgsmål om, hvorvidt sproget er ubrugeligt. Det er et spørgsmål om at høre hjemme, et spørgsmål om identitet og om rødder, siger Annatina.

Men hun erkender også, at rætoromanerne er et truet mindretal. – Vi har gennem historien haft op- og nedture. Lige nu oplever vi tilbagegang. Det har flere årsager. Schweiz er ikke medlem af EU og er derfor ikke bundet af EU's bestemmelser om mindretalsbeskyttelse. Der er for tiden en tendens til, at Schweiz skærer ned på bidrag til kulturelle og sproglige institutioner, og det rammer os.

– En anden forklaring på rætoromanernes tilbagegang er indflydelsen fra især tysk, men også engelsk. Unge er påvirkede af massemedierne og taler i dag et rætoromansk, der er blandet op med tyske og engelske ord.

Men ethvert sprog udvikler sig jo. Dansk er også iblandet en masse tyske og engelske ord. Det dør et sprog vel ikke af?

– Et lille sprog som rætoromansk er mere sårbart end dansk. Rætoromansk er knyttet til det simple liv på landet, og det består af

mange ord, som vi ikke behøver mere. Samtidig er det svært at skabe nye ord på rætoromansk, siger Annatina, som dog glæder sig over, at computerprogrammet Microsoft Office nu findes på rætoromansk – og med rætoromansk stavekontrol.

– Når rætoromanerne overhovedet har kunnet overleve som mindretal, mener Annatina, at det kan hænge sammen med, at de bor i netop Schweiz.

– Det er en fordel for et lille folk at være i et lille land, og Schweiz er tilmed et land med flere officielle sprog.

Schweizerne er tolerante over for andre sprog.

Rætoromanerne oplever da heller ingen åbenlys diskrimination. Deres sprog blev allerede i 1938 anerkendt som et af nationalsprogene i Schweiz. I 1996 blev det også officielt sprog.

– Men én ting er anerkendelse. Noget andet er det virkelige liv blandt unge. Jeg oplever, at børn er generte over at tale tysk med rætoromansk accent. Derfor vil de lære rigtigt tysk så hurtigt som muligt.

Annatina taler selv "rigtigt" tysk, det såkaldte schweizertysk. – Jeg er dobbeltsproget. Når jeg taler tysk, kan ingen høre, at jeg er rætoromaner.

Hun gik i rætoromansk folkeskole, i tosproget gymnasium og tog derefter en uddannelse som folkeskolelærer. I to år underviste hun rætoromanske børn i byen Breil (tysk Brigels). Men det var først, da hun flyttede til Luzern for at læse et nyt fag, at hun gjorde op med sig selv, at hun er og bliver rætoromaner. I dag er hun aktiv i den rætoromanske ungdomsorganisation, Giuru.

– Min rætoromanske identitet er blevet vigtigere for mig, nu da jeg er omgivet af folk fra flertallene. Jeg er også blevet mere bevidst om, at det giver mig mange muligheder at tilhøre et mindretal. Konkurrencen er mindre i et mindretal end i et flertal, mener hun. Som designstuderende er hun med til at layoute et rætoromansk tidsskrift, Punts.

» **Et lille sprog som rætoromansk er mere sårbart end dansk. Rætoromansk er knyttet til det simple liv på landet, og det består af mange ord, som vi ikke behøver mere. Samtidig er det svært at skabe nye ord på rætoromansk, siger Annatina, som dog glæder sig over, at computerprogrammet Microsoft Office nu findes på rætoromansk – og med rætoromansk stavekontrol.**

Risikerer du ikke at miste din rætoromanske identitet, hvis du bliver boende i Luzern?

– Nej. Jeg vil altid holde fast ved rødderne. Mine venner taler rætoromansk. Men jeg erkender også, at antallet af rætoromansk-talende falder i blandede ægteskaber, især når de bosætter sig uden for Graubünden, f.eks. i Bern eller Zürich.

Hvad bliver fremtidens største udfordring for rætoromanere?

– At motivere unge til at forstå, hvad det betyder at være rætoromaner. Det bliver sværere og sværere.

Hvorfor har du engageret dig i kampen for dit mindretal?

– For at motivere andre unge til at være stolte af deres rødder. Minoriteter er en rigdom. Mangfoldighed er en gevinst for samfundet. Jeg vil sammenligne med en mark. Hvis marken kun består af græs, er det en kedelig monokultur. Men en mark med forskellige blomster er en spændende polykultur.

Hvad vil du konkret gøre for dit mindretal, hvis vi skal gå lidt bag om de fine ord?

– I 2009 skal jeg være med til at arrangere en rætoromansk open air-kulturfestival. Det bliver den første nogensinde af sin slags.

- Rætoromansk er en fællesbetegnelse for de vestromanske dialektgrupper romansch, ladin og friulansk, udviklet i de romerske alpeprovinser Raetia og Noricum. Disse provinser udgjorde tidligere et sammenhængende sprogområde. Dialekterne er senere trængt tilbage af tysk og italiensk til relativt isolerede bjergegne.
- I den schweiziske kanton Graubünden tales dialektgruppen romansch af ca. 40.000. Romansch er nært beslægtet med ladinsk og friulansk, der tales i henholdsvis Sydtyrol og den nordøstlige del af Italien.
- Der sendes rætoromansk radio og tv i Schweiz.
- De fleste rætoromansk-talende er tosprogede, dvs. de taler også tysk eller italiensk på modersmålsniveau.
- Annatina Nays yndlingsord på rætoromansk er “tschitschapulvra”. – Det lyder sjovt og er svært at sige, lyder hendes begrundelse. Det betyder i øvrigt “støvsuger”.
- www.rumantsch.ch er en rætoromansk portal med link til foreninger, skoler, medier m.m.
- Den rætoromanske ungdomsorganisation, Giuru, har hjemmesiden www.giuru.ch
- Annatina Nay: annatina_n@hotmail.com

En nordslesviger i København

Gesa Clausen er flyttet til hovedstaden, men betragter sig stadig som en del af det tyske mindretal i Sønderjylland

● Af Anders Wedel Berthelsen

Hun taler dansk hurtigere end de fleste. Og smutter der et enkelt tysk eller sønderjysk ord med i talestrømmen, betyder det ingenting. For det vigtigste er at forstå hinanden – på tværs af fordomme og landegrænser, mener Gesa Clausen, 21 år.

Trods sin lave alder er hun helt afklaret med sin identitet: – Jeg er hverken dansk eller tysk. Jeg er nordslesviger, siger hun.

Men på RUC, hvor hun har netop har bestået et suppleringskursus i kemi, og på Københavns Handelshøjskole (CBS), hvor hun er begyndt at læse erhvervsøkonomi og psykologi, møder hun stor uvidenhed om det tyske mindretal.

– Mange spørger, om jeg er svensker eller færing, fortæller hun med et stort smil.

For at bo blandt ligesindede søgte hun ind på det tyske mindretals kollegium i København, men alle pladser var optaget, så nu bor hun hos venner.

– Det er mærkeligt at komme til et københavnsk miljø, når man har boet hele sit liv i Sønderjylland. Jeg møder ikke mange sønderjyder i København, siger hun.

Men hun valgte hovedstaden, fordi kombinationsuddannelsen i erhvervsøkonomi og psykologi ikke findes andre steder. Hun holder dog linjen varm til hjemstavnen. Mens dette interview finder sted, er hun ved at pakke rygsækken for at rejse "hjem" til Tønder Festival.

– Festivalen er en af højtiderne for det tyske mindretal. Her mødes alle de "gamle" venner. Fra mindretallet er vi cirka 200 unge, der kender hinanden.

Af andre årlige højdepunkter for det tyske mindretal nævner hun Knivsbjergfesten i juni, Deutscher Tag i november og julefrokosterne i december.

– Det tyske mindretal er for mig et stort socialt netværk. Vi er én stor familie. Det holder jeg meget af.

Gesa er fast forankret i mindretalskulturen. Hun gik i den tyske

børnehave i Vilsbæk og i den tyske skole i Tinglev. Hun tog i 2007 studentereksamen på det tyske gymnasium i Aabenraa. Og hun har spillet både fodbold og håndbold i den tysksindede klub SV Tingleff.

Efter 9. klasse gik hun dog på en dansk efterskole ved Kolding. – Det var et ophold, som betød meget for mig. Det bevidstgjorde mig om, hvem jeg er. Jeg fik venner fra mange områder af Danmark og opdagede, hvor speciel min baggrund egentlig er.

– Jeg er hverken det ene eller det andet. Jeg kender kun en halv dansk kultur og en halv tysk kultur. Jeg er udlænding både i Danmark og i Tyskland. Det gælder også sprogligt. Vi nordslesvigere bruger et blandingssprog, især når vi sms'er. Så vælger vi det korteste ord, uanset om det er tysk eller dansk.

Gesa giver et eksempel på en dansk-tysk blandingssætning: "Ich gi'e nicht mehr." "Gi'e" er en sønderjysk variant af "gide", altså "jeg gider ikke mere". På korrekt tysk ville sætningen lyde: "Ich habe kein Lust mehr."

– Et andet eksempel er ordet "Gehstrasse". Når nordslesvigere taler sammen, kan vi finde på at kalde "Fussgängerzone" for "Gehstrasse" efter det danske "gågade". Jeg var 15 år, inden jeg fandt ud af, at det er en dansk "undersættelse", og at ordet slet ikke findes på tysk.

Gesa Clausen kalder sig anden-generationsindvandrer. – Selv om mine forældre boede i Danmark, blev jeg født på et sygehus i Flensborg, hvor min mor var sygeplejerske, fortæller hun. – Derfor fik jeg tysk pas kort efter fødslen. Ellers kunne mine forældre ikke tage mig med hjem over grænsen. Jeg er forblevet tysk statsborger og adskiller mig dermed fra flertallet af tysksindede nordslesvigere; de fleste har dansk pas.

Gesa fik mindretalsspørgsmålet ind med moderermælken.

– Begge mine forældre voksede op på den tyske side af grænsen, min far i Husby og min mor i Kappel (Kappeln). Min far var tidligere viceforstander på Deutsche Nachschule Tingleff (den tyske efterskole i Tinglev) og er nu forstander på den tyske skole i Tønder, Ludwig-Andresen-Schule.

» Jeg er hverken det ene eller det andet. Jeg kender kun en halv dansk kultur og en halv tysk kultur. Jeg er udlænding både i Danmark og i Tyskland. Det gælder også sprogligt. Vi nordslesvigere bruger et blandingssprog, især når vi sms'er. Så vælger vi det korteste ord, uanset om det er tysk eller dansk.

– Vi talte tysk og sønderjysk hjemme. Rigsdansk lærte jeg først rigtigt, da jeg kom på efterskole ved Kolding. Så nu taler jeg fire sprog. Det fjerde er engelsk. Det er vigtigt også at være international ved siden af mindretalsidentiteten, siger Gesa.

Men hvad gør Gesa, når hun er tvunget til at vælge side? Når det gælder uddannelse, har hun valgt dansk.

– Der er flere årsager til, at jeg har valgt at studere i Danmark og ikke i Tyskland. Jeg har flest venner i Danmark, og jeg kan bedre overskue uddannelsessystemet i Danmark. Det skal heller ikke være nogen hemmelighed, at den danske SU vejer tungt, når man skal vælge. Men min storebror har valgt at studere i Flensborg.

Gælder det sport, er Gesa splittet. – Jeg er aldrig på forhånd sikker på, hvem jeg holder med. Jeg kan blive grebet af en stemning til fordel for Danmark eller til fordel for Tyskland. Det kommer helt an på, hvem jeg er sammen med. Men der er en lille tendens til, at jeg holder med den mindste, altså Danmark. Det gjorde jeg også, da Danmark og Tyskland spillede håndbold mod hinanden under OL.

Oplever du negative reaktioner fra danskere, der betragter dig som tysker?

– Ikke personligt. Men jeg ved godt, at mange danskere betragter tysk som "uncool". Tysk var et kedeligt fag i skolen med svær grammatik, synes mange danskere, som derfor foretrækker engelsk. Da jeg var barn, var det ikke sejt at være tysker pga. Tysklands historie. Man var "pølsetysker". Det var federe at være dansk end tysk. Men jeg kan mærke, at holdningen blandt unge danskere er blevet mindre antitysk.

Ville det ikke være nemmere at opgive mindretalsidentiteten og vælge side?

– Muligvis. Men det ville være uægte. Jeg er jo nordslesviger. Desuden er der mange fordele ved at tilhøre et mindretal. Det giver en større horisont og en større åbenhed, at man har antennerne rettet mod to kulturer.

Netop åbenheden er vigtig for Gesa. Hun er bestyrelsesmedlem i det tyske mindretals ungdomsorganisation, Junge SPitzen. – Mens andre mindretal rundt om i Europa kæmper for selvstændighed, kæmper vi for integration, samarbejde og åbenhed, siger hun.

Hvad brænder du selv for – som mindretalsforkæmper?

– Jeg brænder for at nedbryde fordomme på begge sider. Og jeg kæmper mod uvidenhed. Mod dem, der tror, at vi er nationalister, og at vi vil afgrænses.

Går du ind for, at der bør sættes dobbeltsprogede vejskilte op i Sønderjylland, ligesom det er tilfældet visse steder i Sydslesvig?

– Ja. Jeg synes, det er spændende at se, at tyskerne er så glade for deres mindretal, at de har sat danske og frisiske navne på byskiltene. Det er en god ide også at sætte tyske navne under de danske i Sønderjylland. Så bliver det tyske mindretal mere synligt.

– Men jeg tror ikke, at det sker foreløbig. Det vil nok skabe ballade, hvis der pludselig står "Apenrade" på et skilt i Danmark. Så vil en masse fordomme og tanker om Nazityskland vende tilbage. En af vores opgaver i Junge SPitzen er at rydde sådanne fordomme ud.

- I Sønderjylland bor ca. 15.000 mennesker, som regner sig til det tyske mindretal. Mindretallet kalder Sønderjylland for Nordschleswig med henvisning til, at området er den nordlige del af hertugdømmet Slesvig, som i 1920 blev delt efter en folkeafstemning.
- Det tyske mindretal opfatter sig selv som tyske nordslesvigere, det vil sige som danske statsborgere med tysk identitet og stærk forankring i den sønderjyske region.
- Det tyske mindretal taler til hverdag ikke kun tysk, men også dialekten sønderjysk.
- Slesvigsk Parti er det tyske mindretals politiske parti i Danmark. Det blev dannet i 1920 ved Sønderjyllands genforening med Danmark. Partiet var repræsenteret i Folketinget i 1920-1943 og 1953-1964. I dag har partiet byrådsmedlemmer i Aabenraa, Haderslev og Sønderborg.
- Junge SPitzen blev dannet i 1998 som det tyske mindretals politiske og kulturelle ungdomsorganisation. Junge SPitzen blev i 2007 medlem af JEV (Jugend Europäischer Volksgruppen) eller YEN (Youth of European Nationalities). Når bogstaverne S og P skrives med stort, skyldes det tilknytningen til Slesvigsk Parti.
- Deutsches Gymnasium für Nordschleswig i Aabenraa er det eneste gymnasium for det tyske mindretal i Danmark.
- Den tyske mindretalsorganisation Verbindung schleswigscher Studenten (VsSt) har siden 1961 ejet og drevet et kollegium i Hellerup ved København. Organisationen oprettede i 1969 og 1995 lignende kollegier i henholdsvis Århus og Odense.
- Knivbjergfesten er det tyske mindretals årlige festdag i Sønderjylland (Nordslesvig). Den foregår på en 97 meter høj bakke ved Genner. Et tårn på bakken blev i august 1945 sprængt i luften af danske modstandsfolk.
- Gesa Clausen: gesacl@googlemail.com

Moderne sydslesvigere shopper

Vi tager det bedste fra begge kulturer, siger 17-årig gymnasieelev fra Duborg-Skolen

● Af Anders Wedel Berthelsen

17-årige Lukas Lausen kalder sig sydslesviger med europæisk baggrund. – Unge fra det danske mindretal er ikke så fanatiske som tidligere generationer. Vi tager det bedste fra begge lande, siger han.

Lukas, gymnasieelev fra Duborg-Skolen i Flensborg, tilhører den moderne generation af mindretalsdanskere i Sydslesvig. Han shopper, som han kalder det – med et låneord fra engelsk.

– Jeg vil gøre brug af det gode danske uddannelsessystem og af den danske SU, fortæller Lukas.

– Og jeg vil nyde godt af Tysklands mange internationale forbindelser og af de tyske massemedier.

– Jeg holder med det tyske fodboldlandshold, fordi det danske landshold for tiden spiller dårligt. Men jeg jublede over det danske håndboldlandshold under EM 2008, også i Danmarks kamp mod Tyskland. Jeg holder med dem, der er bedst. Skulle jeg tage fanudstyr på, skulle det være en tysk trøje og en dansk hat.

– Tidligere generationer af sydslesvigere var mere konsekvente og lidt stædige i deres danskhed. De afgrænsede sig. I dag vil unge tyskere med til festerne på Duborg-Skolen, fordi de synes, at danskere fester så godt.

– Det samme gælder sportens verden. Tidligere valgte man sportsforening efter sit sindelag. I dag kan man gå i SdU's sportsforeninger eller i de tyske sportsforeninger, uanset om man er dansk eller tysk.

– Jeg vil kalde det mental shopping. Det er et udtryk for moderne globalisering, mener Lukas.

– Når jeg læser debatindlæg i Flensborg Avis om, at vi unge burde værne mere om den danske identitet, tænker jeg, at det er latterligt. Sådanne skribenter forstår ikke, at samfundet har udviklet sig.

Lukas' egen familie har gennemgået en udvikling, hvor mindretalsbevidstheden er kommet til at spille en anden rolle.

– Min mor er førstegenerations sydslesviger, født i Flensborg som datter af en dansk mor og en tysk far. Min far er tysker fra Brodersby

ved Slesvig. Mor var kun 23 år, da hun fødte mig, og hun var ikke så engageret i mindretalsspørgsmålet. Så da jeg skulle i børnehave, kom jeg i en tysk.

– Men min mor begyndte at tænke mere over min fremtid – på de bedre job- og uddannelsesmuligheder i Danmark, så hun foreslog min far, at jeg skulle i dansk skole. Jeg begyndte derfor på Gustav Johannsen-Skolen i Flensborg og skulle lære dansk, selv om vi talte tysk derhjemme.

Det lyder som et opportunistisk valg af sindelag, hvis job- og uddannelsesmuligheder afgør, om man tilslutter sig flertallet eller mindretallet. Tænker unge sydslesvigere mere opportunistisk end tidligere generationer?

– Det er igen et spørgsmål om at shoppe, svarer Lukas.

Er du så tysk eller dansk?

– Jeg er tysk statsborger. Men jeg vil kalde mig sydslesviger med europæisk baggrund.

Lukas Lausen er medlem af Sydslesvigsk Vælgerforenings (SSW's) ungdomsafdeling.

– Jeg har meldt mig ind, fordi jeg gerne vil være politisk aktiv, og fordi jeg anser det som en slags forpligtelse som sydslesviger. Dermed siger jeg ikke, at man som sydslesviger med dansk baggrund kun kan høre politisk hjemme i SSW. Jeg kunne godt se mig selv som medlem af et andet parti. Men jeg har den opfattelse, at ens største politiske indsats bør gælde mindretallet.

Hvad er den sydslesvigiske "sag" i dag, set med dine 17-årige øjne?

– Der er ikke det samme at kæmpe for, som dengang sydslesvigere ønskede, at Danmark skulle strække sig til Ejderen. I dag er kampen en helt anden. Det er vigtigt at gøre det klart for danskerne i kongeriget, at de har et mindretal i Sydslesvig. At de betaler for det, og at de kan være stolte af det. Og at de måske endda kan lære af det.

» Jeg holder med det tyske fodboldlandshold, fordi det danske landshold for tiden spiller dårligt. Men jeg jublede over det danske håndboldlandshold under EM 2008, også i Danmarks kamp mod Tyskland. Jeg holder med dem, der er bedst. Skulle jeg tage fanudstyr på, skulle det være en tysk trøje og en dansk hat.

Men danskerne må ligeledes indse, at vi hernede ikke længere er så pæredanske som generationen lige efter Anden Verdenskrig. Der findes i dag forskellige grader af patriotisme blandt de dansksindede sydslesvigere.

Hvad brænder du selv for, når det gælder forholdene for dansksindede i Sydslesvig?

– Skolesystemet. Det er vigtigt, at man husker sin baggrund. At man husker, hvorfor man går på en dansksproget skole. Glemmer man det, risikerer man, at skoler som Duborg-Skolen ender som rene sprogskoler. Sådanne skoler kan man bruge til at give børn en tosproget opvækst, så de bedre kan profitere af det bedre danske skolesystem. Det vil forhåbentlig aldrig blive skolernes formål. Det er vigtigt, at skolerne også formidler de danske værdier, og at skolerne sikrer sig, at de unge er bevidste om deres baggrund. Der må findes en god balance mellem skolernes formidling af danske værdier og respekten for det selvstændige barn, som selv skal finde ud af, hvor det vil høre til.

Lukas Lausen regner med at flytte til Danmark, når han har overstået studentereksamen og militærnægtelse.

– Jeg vil gerne på Danmarks Journalisthøjskole i Århus. Men optagelsesprøven med de mange spørgsmål i paratviden skræmmer mig lidt. Jeg testede mig selv i prøven fra 2008 og kunne kun svare på en femtedel af spørgsmålene. Det ligner mest en prøve i danskhed. Der var i hvert fald mange spørgsmål, jeg som sydslesviger umuligt kunne svare på. Fx: Hvem er kendt for sangen "Himmelhunden"? Hvilken uddannelse har den danske kirkeminister?

Risikerer du ikke at miste din mindretalsidentitet, hvis du flytter til Danmark?

– Det har jeg tænkt på. Men jeg har et internationalt sind. Jeg vil gerne leve i andre lande og planlægger ikke at vende tilbage til Sydslesvig straks efter endt uddannelse.

- Det danske mindretal er betegnelsen for dansk-sindede sydslesvigere, som bor i den nordlige del af delstaten Slesvig-Holsten i Forbundsrepublikken Tyskland. Medlemmer af det danske mindretal er normalt tyske statsborgere, selv om de har et dansk sindelag.
- Det danske mindretal taler dansk og sønderjysk. Dog bliver tysk og mere og mere almindeligt som hjemmesprog, uden at det dog ændrer sindelaget.
- Det danske mindretal omfatter ca. 50.000 mennesker. Der findes ca. 50 skoler, lige så mange børnehaver, endvidere kirker, biblioteker, et udbredt foreningsliv, fritidshjem, en dansk avis og et dansksindet politisk parti, SSW.
- Sydslesvigsk Vælgerforening (tysk: Südschleswiger Wählerverband, SSW) er det danske mindretals og de nationale friseres politiske parti i Sydslesvig. SSW blev oprettet i 1948 og har siden været repræsenteret i den slesvig-holstenske landdag og talrige kommuneråd og landkredse.
- Duborg-Skolen og A.P. Møller Skolen er de to danske gymnasier i Sydslesvig. Duborg-Skolen blev taget i brug i 1924 som dansk realskole. Siden 1958 har skolen været dansk gymnasium, hvis eksaminer er anerkendt i både Danmark og Tyskland. A.P. Møller Skolen ligger i Slesvig og blev indviet i 2008. Begge skoler hører til Dansk Skoleforening for Sydslesvig.
- Lukas A. Lausen: lukaslausen@googlemail.com

**En friser
med mange
identiteter**

En friser med mange identiteter

Marlene Christiansen kalder sig frisisk, men er opvokset med syv sprog. Nu læser hun europæisk.

● Af *Anders Wedel Berthelsen*

Statsgrænser er ikke, hvad de har været. Marlene Christiansen, 20 år, er i hvert fald ikke sådan at placere på den ene eller den anden side af grænserne på det nordeuropæiske landkort.

Hun bor i Sønderborg i Danmark. Hun er født i Kiel og opvokset i Bredsted i Tyskland. Hun holder med et fodboldhold fra Holland, frisiske Heerenveen, og et håndboldhold fra Tyskland, Flensburg-Handewitt. Hendes efternavn lyder dansk, men er frisisk. Og hun taler syv sprog.

– Jeg er friser, svarer hun prompte på spørgsmålet om, hvad hun identificerer sig som.

Og så kommer uddybningen:

– Jeg har mange identiteter. Jeg ser ikke noget problem i at skifte identitet. Men først og fremmest er jeg friser. Jeg kæmper for at støtte det frisiske sprog og den frisiske kultur og er medlem af Røkefloose, som er en ungdomsorganisation for frisere i Nordfriesland.

– Jeg taler fem, nej syv sprog, siger hun og remser op:

– Hjemme talte vi plattysk. Det er mit første sprog. I skolen lærte jeg tysk og frisisk. Og jeg lærte dansk, da jeg gik i dansk børnehave og skole i Bredsted. Senere har jeg lært engelsk, nederlandsk og vestfrisisk. De to sidste sprog lærte jeg, da jeg arbejdede på en skole i Friesland (Fryslân) i Holland.

Og nu læser du europæiske studier på Syddansk Universitet i Sønderborg. Hænger det sammen med din blandede europæiske identitet?

– Nej. Jeg tog studentereksamen i en Europa-klasse, som var et samarbejde mellem Tønder Gymnasium og Friedrich-Paulsen-Schule i Niebüll med undervisning på begge sider af den dansk-tyske grænse. Det gav mig ideen til at læse Europa-studier på universitetet.

Bliver nordfrisere diskrimineret?

– Nej. Det kan jeg ikke påstå. Der er andre mindretal, der har

det meget værre. Det har aldrig været et spørgsmål om liv og død for os.

Hvad kæmper I så for?

– For penge, så vi kan gøre det attraktivt at deltage i frisisk undervisning og i frisiske aktiviteter. Vestfriserne i Holland har meget bedre muligheder end os, fordi de er så mange. De kan lægge langt større pres på myndighederne. Fryslân i Holland er et drømmeland for os.

Det nordfrisiske mindretal har – ligesom det danske – ret til beskyttelse og støtte i henhold til artikel 5 i den slesvig-holstenske delstatsforfatning. Loven om det frisiske sprog og kultur sikrer siden 2004 frisernes rettigheder i offentligheden og fastslår, at man har ret til at bekende sig til den frisiske folkegruppe.

Nordfriserne samarbejder med det danske mindretal i Sydslesvig inden for bl.a. kultur, skole og politik. Nordfriseren Lars Harms og sydslesvigeren Anke Spoorendonk repræsenterer Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW) i den slesvig-holstenske landdag.

– Vi er én region. Vi skal stå sammen. Vi har mange ting til fælles, siger Marlene.

– F.eks. er vi alle tosprogede, og vi vil alle gerne skabe kontakter eksternt og internt. Men forskellen er penge. Det danske mindretal i Tyskland og det tyske mindretal i Danmark har begge et hjemland og dermed hjemlandets støtte bag sig. Det har nordfriserne ikke.

» **Jeg taler fem, nej syv sprog: Hjemme talte vi plattysk. Det er mit første sprog. I skolen lærte jeg tysk og frisisk. Og jeg lærte dansk, da jeg gik i dansk børnehave og skole i Bredsted. Senere har jeg lært engelsk, nederlandsk og vestfrisisk.**

Vil friserne overleve i en mere og mere internationaliseret verden?

– Man siger: Tot gesagte leben länger (den, der lyves død, lever længe, red.). I årevis har man snakket om, at friserne vil uddø, men vi findes stadig. Vi skal huske at kommunikere internt på frisisk samt kommunikere eksternt med de europæiske flertal. Så tror jeg på vores fremtid. Men det er svært at sige, om internationaliseringen er en fordel eller en ulempe for mindretal. Der er mange europæiske love, som er til fordel for mindretallene, men problemet er, at lovene ikke altid ratificeres i de enkelte lande.

Hvad med din egen fremtid? Ligger den i Danmark eller i Tyskland eller et helt andet sted?

– Det kan skifte. Jeg vil svare: Hvor vinden tager mig hen. Jeg er meget knyttet til Nordfriesland, men jeg ved ikke, hvad jeg laver om to år. Jeg vil bare gribe chancerne. Der kan opstå mange nye situationer. Europa er i bevægelse.

- Nordfrisere er betegnelsen for frisiske indbyggere i Nordfriesland i Tyskland.
- I Nordfriesland findes både et frisisk og et dansk mindretal.
- Nordfrisisk Institut i Bredsted er den centrale institution for nordfrisernes kultur, sprog og historie. Instituttet blev oprettet i 1964.
- Kreis Nordfriesland blev dannet i 1970. Indtil da hørte nordfrisere til flere administrative kredse.
- Ca. 10.000 taler i dag nordfrisisk.
- Nordfrisernes flag har tre vandrette striber, guld, rød og blå.
- Nordfriseren Lars Harms, som repræsenterer Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW), blev valgt ind i den slesvig-holstenske landdag i 2000 og genvalgt i 2005. Lars Harms er samtidig medlem af landsstyrelsen for Friisk Foriining.
- Friisk Foriining og ungdomsorganisationen Rökefloose organiserer bl.a. fritids- og ungdomsarrangementer, hvor der tales frisisk.
- Dansk Skoleforening for Sydslesvig tilbyder frisisk-undervisning på flere af dens skoler. Risum Skole, der er en del af Dansk Skoleforening, er den eneste, hvor frisisk anvendes som undervisningssprog på lige fod med dansk og tysk.
- Rökefloose (navnet på den frisiske ungdomsorganisation) betyder "ravneflok".
- Rökefloose kan kontaktes på www.roekfloose.de
- Marlene Lore Christiansen: marlc07@student.sdu.dk

Det mangfoldige kontinent

Nationale mindretal i Europa

Europas nyeste historie kan ikke forstås uden inddragelse af de nationale mindretalsspørgsmål. Lige siden de samfundspolitiske omvæltninger i Central- og Østeuropa i 1989 har nationale mindretal spillet en rolle i europæisk politik. Historikeren Jørgen Kühl er en af de bedste kendere af europæiske mindretal. Hvad er et nationalt mindretal? Hvad kendetegner dem? Hvor findes de? Hvor mange er der? Hvilken rolle spiller de?

● Af Jørgen Kühl

» **Ifølge den europæiske sammenslutning af mindretal FUEN/FUEV findes der i 45 europæiske stater i alt 337 nationale mindretal med i alt 105 millioner medlemmer ... Et realistisk skøn over antallet af europæiske mindretal når snarere op i nærheden af mindst 500 forskellige nationale mindretal, mens det samlede personantal formentlig ligger i omegnen af 90 millioner individer.**

Den 7. august 2008 udbrød der en kortvarig men intens krig i Europa, som har rødder i etnisk-nationale modsætningsforhold.

Det skete i den lille stat Georgien i den sydøstligste udkant af kontinentet. Konflikten omhandlede primært den autonome republik Sydossetien i Kaukasus-bjergene, men havde en parallel skueplads i en anden autonom republik Abkhasien ved Sortehavet. Begge autonome republikker i Georgien havde efter borgerkrige i begyndelsen af 1990'erne, der fik såvel etniske udrensninger som flugtbevægelser som følge, erklæret sig uafhængige, men var aldrig blevet anerkendt som selvstændige stater, selv om Rusland ydede støtte til begge. Derfor var der tale om såkaldt "dybfrosne konflikter", hvor de krigeriske opgør stort set var standset, men hvor modsætningsforholdene og årsagerne til dem

stadig fandtes. Sådanne dybfrosne konflikter findes der en række af i Europa. Det gælder f.eks. i den selverklærede stat Dniestr Socialistiske Sovjetrepublik, der i forbindelse med Sovjetunionens opløsning i 1991 løsrev sig fra den nye stat Moldova, og som ligeledes støttes af Rusland. Det gælder også Nagonyj-Karabakh-området, hvor der i slutningen af 1980'erne blev udkæmpet en intensiv krig mellem armeniere og azerbajdsjanere. I Bosnien-Hercegovina kan der til en vis grad også tales om en uløst konflikt, selv om der i et tiår har været tale om en fastfrysning af den indtil da særdeles blodige og komplekse konflikt.

Efter en seksdages-krig i august 2008 startende med et georgisk angreb på Sydossetien, der blev besvaret af massiv russisk militær gengældelse, tilbagetrængning af de georgiske styrker, ødelæggelse af militære installationer samt flugt og fordrivelse af bl.a. den resterende georgiske befolkning, valgte Rusland officielt og under påberåbelse af princippet om national selvbestemmelsesret – det vil konkret sige folkeslagenes ret til selvbestemmelse – at anerkende Sydossetien og Abkhasien som selvstændige stater. Dette blev mødt af massive protester fra de vestlige landes side, som fastholdt princippet om staternes territoriale integritet. Det betyder, at de bestående grænser skal respekteres, og at der skal findes løsninger på etniske konflikter inden for disse grænser. Rusland påpegede derimod, at de vestlige lande selv havde valgt at anerkende Kosovo, da denne albanskdominerede provins den 17. februar 2008 erklærede sig uafhængig af Serbien. Allerede dengang udtalte den russiske regering – der hidtil ikke har anerkendt Kosovos selvstændighed – at der var blevet skabt præcedens for andre løsrivelsesbevægelser. Dengang blev der faktisk eksplicit henvist til Abkhasien og Sydossetien. I slutningen af august 2008 brugte Rusland næsten de samme argumenter for at anerkende de to hidtil georgiske autonome republikker som stater, som en række vestlige lande med USA i spidsen og bl.a. Danmark, Tyskland og Storbritannien havde anført forud for anerkendelsen af Kosovo. Det skal bemærkes,

» **Der findes en stor mangfoldighed af mindretalsgrupper med vidt forskellige eksistensvilkår, retslig status og udfoldelsesmuligheder. De har dog det til fælles, at de alle er nationale mindretal, som er ikke-dominerende, og at de ønsker at fastholde, bevare og videreudvikle deres identitet uden af den grund nødvendigvis at skulle isolere eller afsondre sig fra det omkringliggende samfund.**

at Rusland selv kategorisk har bekæmpet tilsvarende løsrivelsesbevægelser andetsteds i Kaukasus-regionen, men inden for dets egne grænser, primært i Tjetjenien, hvor Rusland siden 1991 har udkæmpet en række meget blodige krige for at nedkæmpe tjetjenske separatister.

Som sådan er den nationale selvbestemmelsesret åbenbart snarere et politik argument, der kan nyttiggøres for at fremme egne interesser, frem for et almengyldigt grundprincip. Ikke desto mindre er netop princippet om national selvbestemmelsesret af central betydning for alle nationale mindretal i Europa – i øst såvel som i vest. Den nationale selvbestemmelsesret har dog flere forskellige dimensioner og betydninger, der rækker fra ønsket om retten til at identificere sig med og som minoritet over ambitionen om kulturelt selvstyre helt til kravet om territorielt selvstyre eller løsrivelse af et område. Det er dog kun et begrænset antal mindretal, der har opfattet princippet som anledning til og legitimation for krigerisk løsrivelse.

Udviklingen i 2008 viser, at nationale mindretal og etniske konflikter fortsat er højaktuelle i Europa. Faktisk har de seneste 25 år været præget af mange etniske konflikter, som har ført til de tre østeuropæiske føderalstaters opløsning: Sovjetunionen og Jugoslavien i 1991 samt Tjekkoslaviet i 1993. Europas nyeste historie

kan ikke forstås uden inddragelse af de nationale mindretalsspørgsmål. Nationale mindretal har lige siden de store samfundspolitiske omvæltninger i Central- og Øst-europa i årene omkring 1989 spillet en central rolle i europæisk politik. De vendte i 1989 med ét tilbage i Europas politiske bevidsthed og fandt hurtigt en fast plads på de diplomatiske dagsordener. Lige siden har de forskellige internationale samarbejdsorganisationer forsøgt at finde og fremme varige og holdbare løsninger på

mindretalskonflikter. I en række tilfælde lykkedes det på fredelig vis. I en række andre udbrød der først blodige krige med store tab af menneskeliv, mange hundredetusinde flygtninge, brutale etniske udrensninger, koncentrations- og interneringslejre. På Balkan begik serbisk-nationalistiske styrker folkedrab på muslimer i Bosnien-Hercegovina.

» **Nationale mindretal er kommet for at blive. Selv når mindretal bliver til flertal i deres egen stat som følge af løsrivelse eller uafhængighed, bliver der ikke færre mindretal af den grund. Hver gang, der opstår en ny stat i Europa, opstår der nye mindretal.**

For at forebygge en gentagelse af eller udbruddet af nye akutte mindretskonflikter, bestemte de Europæiske Fællesskaber, der siden tog navneforandring til den Europæiske Union, på topmødet i København i 1993 en række kriterier, som ansøgerlande skulle opfylde, hvis de ønskede optagelse. Hertil hørte garanti af og respekt for mindretsrettigheder. Ideen var, at der skulle etableres velfungerende mindretsordninger, der skulle fremme den fredelige sameksistens mellem flertal og mindretal. I denne forbindelse blev der i mange sammenhæng gjort opmærksom på den dansk-tyske mindretsmodel, som er et af de få eksempler på, hvordan en betændt og langvarig national konflikt i et grænseland med en symmetrisk minoritetskonstellation har kunnet fredeliggøres på eftertrykkelig vis.

Europarådet og Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa har ligeledes spillet en aktiv og udfarende rolle med hensyn til løsningen af mindretskonflikter. OSCE oprettede i 1992 en særlig funktion som højkommissær for mindretsspørgsmål. Europarådet vedtog i 1992 den Europæiske Pagt om regionale sprog eller mindretssprog og i 1995 Rammekonventionen om beskyttelsen af nationale mindretal. Disse to mindretsaftaler er af stor betydning for nationale mindretal i alle de lande, der har tiltrådt og ratificeret konventionerne. Det gælder også Danmark, hvor det dog kun er det tyske mindretal, som anerkendes som national minoritet.

Det er ikke blot i Central- og Østeuropa, at nationale mindretal blev aktuelle og genstand for politiske tiltag i forbindelse med løsningsbestrebelse. I Vesteuropa findes der også mindretsspørgsmål, der på kortere eller længere sigt har potentiale til at resultere i nye statsdannelser. Hele år 2008 var Belgien præget af en vedholdende politisk krise, der grunder i modsætningsforholdet mellem de to store sproggrupper flamlændere i nord og wallonere i syd, mens de tysktalende belgiere i den østlige del af landet forsøgte at være neutrale.

I Skotland vokser de skotske nationalistes styrke, og kravene om en folkeafstemning om mulig skotsk suverænitet bliver stadig højere. Ønsker om skotsk uafhængighed fik medvind som følge af, at Storbritannien i 1999 gennemførte en statsreform – den såkaldte devolution – som gav Skotland, Wales og Nordirland en højere grad af selvstyre. I 2007 kom det skotske nationalistparti til magten i Edinburgh. Dets langsigtede mål er uafhængighed. Derfor var reaktionerne blandt skotske nationalister meget afvisende, da den britiske premierminister efter de olympiske lege i

Beijing foreslog, at Storbritannien i forbindelse med OL i London i 2012 skulle stille med et fælles britisk fodboldhold. Netop på fodboldområdet har de fire "nationer" i Storbritannien altid haft en selvstændig status med egne landshold, der deltog i EM- og VM-turneringer.

I Spanien findes der ønsker om større suverænitet grænsende til uafhængighed især i Katalonien og Baskerlandet, men også i andre historiske regioner, der begynder at definere sig selv som enten særlige nationaliteter eller nationale størrelser.

» **Danmark er meget restriktiv i sin anerkendelse af nationale mindretal, mens fx Slovakiet har vist sig meget liberal.**

Nationale mindretal er kommet for at blive. Selv når mindretal bliver til flertal i deres egen stat som følge af løsrivelse eller uafhængighed, bliver der ikke færre mindretal af den grund. Hver gang, der opstår en ny stat i Europa, opstår der nye mindretal. Da Montenegro i 2006 opsigde forbundet med Serbien, blev serberne i denne nye stat et nationalt mindretal. Det samme skete formelt i februar 2008, da Kosovo blev uafhængigt. Reelt var de derboende og resterende serbere dog allerede blevet et de facto-mindretal i juni 1999, da NATO intervererede for at standse fordrivelser af og voldelige overgreb på kosovoalbenerne.

Hvad er et nationalt mindretal?

I det foregående er begrebet nationalt mindretal blevet brugt flere gange. Men hvad er et nationalt mindretal i grunden?

» **Der hersker således enighed om, at der findes nationale mindretal, og at disse har krav på særlig beskyttelse; men der er ikke enighed om, hvem og hvad der er et sådant mindretal.**

Der findes ikke nogen éntydig, internationalt gyldig definition af, hvad der kendetegner et nationalt mindretal. Selv om der med Sprogpagten og Rammekonventionen findes to europæiske mindretalsbeskyttelsesaftaler, indeholder ingen af dem nogen klar definition af, hvilke grupper de gælder. Europarådets Parlamentariske Forsamling fremsatte imidlertid i 1993 i en såkaldt rekommandation, som

opfordrede til en tillægsprotokol til den Europæiske Menneskerettighedskonvention af 1950, nogle kriterier, som giver en ide om, hvad et nationalt mindretal er:

De blev nemlig defineret som grupper af personer i en stat, der

- Bor i staten og er statsborgere deri
- Har en langvarig, fast og vedholdende tilknytning til denne stat
- Besidder klare etniske, kulturelle, religiøse eller sproglige karakteristika
- Er tilstrækkeligt repræsentative, men tæller færre medlemmer end den øvrige befolkning i staten eller regionen
- Er bevæget af et ønske om at bevare det, som udgør deres fælles identitet, herunder deres kultur, traditioner, religion og sprog.

Denne definition er dog aldrig blevet officielt anerkendt. Det var nemlig ikke muligt for Europarådets medlemslande at finde en konsensus-definition, alle kunne tilslutte sig. Der hersker således enighed om, at der findes nationale mindretal, og at disse har krav på særlig beskyttelse; men der finder ikke enighed om, hvem og hvad der er et sådant mindretal. De enkelte stater har i grunden hver deres egen definition, som igen er politisk motiveret. Det betyder, at nogle grupper anerkendes som nationalt mindretal i én stat, men ikke i nabolandet. Således anerkendes roma, der på dansk traditionelt betegnes som sigøjnere, som nationale mindretal i både Norge, Sverige og Finland, men ikke i Danmark. Nogle stater anerkender til en vis grad indvandrere som nationalt mindretal, andre har reserveret denne status til grupper, som mindst har boet i landet i 100 år. Danmark er meget restriktiv i sin anerkendelse af nationale mindretal, mens fx Slovakiet har vist sig meget liberal.

Mindretalsforskerne er heller ikke enige om, hvad der skal til for at være et nationalt mindretal. Der er dog nogle elementer, som hyppigt anføres. Det gælder de såkaldt *objektive kriterier*: sprog, religion, historie og kultur/traditioner. Disse kriterier skal være fælles for gruppen og samtidig adskille sig fra andre nationale grupper eller flertallet i staten. Det er ikke altid og nødvendigvis alle fire kategorier, som skal være opfyldt. Betydningen af elementerne er forskellig fra mindretal til mindretal. Mens sproget er den primære identitetsmarkør hos mange nationale mindretal, er der hos andre grupper de religiøse forhold, som er altafgørende på det objektive område. Fælles for de objektive kriterier er, at de som regel er synlige og nærmest kan registreres ved hjælp af en tjekliste.

Der findes dog også stater – såsom Frankrig, Grækenland og Tyrkiet – der konsekvent hævder, at der ikke findes nationale mindretal inden for deres grænser, selv om der ubestrideligt findes endog meget store grupper af mennesker, der objektivt adskiller sig fra flertallet. I Frankrig anerkendes hverken bretoner, gallotalende,

baskere, katalanere, occitanere, flamlændere eller lothringere som nationale mindretal. I Grækenland og Tyrkiet anerkendes slet ingen nationale mindretal, mens hhv. muslimer navnlig i den græske provins

Thrakien og græsk-ortodokse i Lilleasien grundet befolkningsudskiftninger og fredsaftaler efter Første Verdenskrig har en status som religiøse grupper.

Ved siden af de objektive kriterier findes der dog også andre, som spiller en mindst lige så stor rolle. Hos nogle mindretal er de endog langt vigtigere end de objektive kendetegn. Det gælder de *subjektive kriterier*. Konkret betyder det en aktiv, individuel, personlig og subjektiv identifikation med en gruppe. Hvis man ikke opfatter sig

selv som del af et nationalt mindretal, så er man det heller ikke. Det er identifikationen med gruppen, som skaber identiteten.

Hos mange mindretal findes der i store dele af medlemskaren en ligefrem overensstemmelse mellem objektive og subjektive forhold. Der findes dog i stort set alle europæiske mindretal personer, der ikke opfylder de objektive kriterier, men ikke desto mindre aktivt identificerer sig selv om mindretal. Omvendt findes der persongrupper, som objektivt betragtet udgør et mindretal, men ikke subjektivt identificerer sig således. Derfor er den subjektive identifikation afgørende. Men den er som regel ikke tilstrækkelig, fordi identifikationen sker med objektive forhold, som adskiller sig fra flertallet og andre mindretal.

Dernæst spiller *statsborgerskab* i den stat, mindretallet findes, som regel en altafgørende rolle. I Sydslesvig er kun de dansksindede, som samtidig er tyske statsborgere, anerkendt som medlemmer af det danske mindretal. Danske statsborgere anses formelt og strengt juridisk betragtet kun som udlandsdanskere. Tilsvarende anerkendes kun danske statsborgere i Sønderjylland som medlemmer af det tyske mindretal. De mange tyske statsborgere er formelt set udlandstyskere. Dette princip går igen i næsten alle europæiske stater.

Fælles for alle nationale mindretal er, at de er *ikke-dominerende* i den stat, de lever. Spørgsmålet om at være et nationalt mindretal er nemlig knyttet nært sammen med politisk magt. Et mindretal vil aldrig kunne være politisk dominerende i et samfund.

» **Fælles for alle nationale mindretal er, at de er ikke-dominerende i den stat, de lever. Spørgsmålet om at være et nationalt mindretal er nemlig knyttet nært sammen med politisk magt. Et mindretal vil aldrig kunne være politisk dominerende i et samfund.**

Som regel er nationale mindretal også i *numerisk henseende* en minoritet i den stat, det findes i. Det betyder, at et nationalt mindretal som regel maksimalt kan udgøre 50 procent minus 1 person af landets samlede befolkning. Der findes dog ingen regler uden undtagelser. Det gælder på substansligt niveau. Her kan der findes områder, hvor mindretallet er det numeriske flertal, men ikke desto mindre ikke er dominerende. Frem til NATO's intervention i Kosovo-provinsen i sommeren 1999 udgjorde den albanske befolkning godt 90 procent af provinsens befolkning, men de ca. 8 procent serbiske indbyggere var politisk dominerende. I Estland, Letland og Litauen udgjorde esterne, letterne og litauerne som republikker i Sovjetunionen ganske vist et numerisk flertal, men de var ikke dominerende. Det ændrede sig først grundlæggende med uafhængigheden i august 1991.

Dominansen er således vigtigere end antallet. Det betyder igen, at befolkningsgrupper kan ændre status. De kan i løbet af meget kort tid gå fra at have været mindretal til at være flertal – og omvendt, hvilket de russisksprogede befolkningsgrupper i Baltikum og de andre tidligere sovjetrepublikker hurtigt måtte sande i 1991. Tilsvarende blev slovakkerne mindretal i Tjekkiet og tjekkerne mindretal i Slovakiet, da Tjekkoslovakiet blev opløst ved årsskiftet 1992/93.

Det sidste element, som er med til at betegne et nationalt mindretal, er det *territoriale tilhørsforhold*. Konkret sagt er nationale mindretal som regel begrænset til en eller flere dele af det land, de lever i. Det tyske mindretal findes kun i Sønderjylland, ikke i Vendsyssel. Det danske mindretal findes kun i Syslesvig, ikke i Thüringen. I Rumænien findes der i Transsylvanien, Banatet og andre steder kompakte ungarske mindretalsbefolkninger; men ungarene er ikke mindretal i Bukarest. Roma-minoriteterne er den eneste type nationale mindretal, der klart adskiller sig fra den territoriale tyngde. Overordnet set findes der roma-minoriteter i alle dele af Europa, selv om de ikke har en anerkendt status som nationalt mindretal alle vegne. Roma er således *transnationale* mindretal.

Når det således er defineret, hvad et nationalt mindretal er, så im-

» **Alle europæiske stater på nær Island har mindst et nationalt eller sprogligt mindretal inden for landets grænser. Danmark er yderst homogent med kun et mindretal (tyskerne i Sønderjylland). I den modsatte ende findes Rusland med over 150 forskellige nationale grupper, som igen udgør langt flere mindretal.**

plicerer det, at der findes grupper, som ikke er nationale mindretal. Heller ikke her findes der noget simpelt svar. Som regel gælder der dog, at indvandrere/immigranter i de første tre-fire generationer ikke anerkendes som nationale mindretal. Som regel vil der foregå en assimilation i løbet af disse 75-100 år, så de heller ikke set i et længere perspektiv vil kunne opnå en status som anerkendt nationalt mindretal, der opfylder de krav til objektive karakteristika, som hyppigt knyttes til en status som mindretal. Religiøse grupper er som regel heller ikke nationale mindretal; men i Østeuropa findes der ikke desto mindre en række eksempler på, at det netop er de konfessionelle/religiøse forskelle, som er afgørende for den etnik-nationale status, undertiden uagtet den enkeltes egen identifikation. Således er medlemskab af den katolske konfession i Belarus/Hviderusland traditionelt blevet brugt som indikator for polskhed, uanset sprog og kultur i øvrigt. I Sydøsteuropa gik skillelinjerne mellem tyrker og græker også mellem religion, mindre sprog. Der findes dog undtagelser, hvor der med fx gagauerne i Moldova er tale om kristne tyrker. I overgangszonerne og grænselandene mellem religioner, konfessioner, sprog og nationaliteter findes der således mange kombinationer, der går på tværs af reglerne.

Afgørende for et nationalt mindretals status er i hvert eneste tilfælde anerkendelsen. Kun når den stat, mindretallet lever i, anerkender det, kan det gøre sig forhåbninger om mindretalsrettigheder. Det er således regeringen i Stockholm, der afgør, at tornedalsfinnerne er en national minoritet, mens fx skåningerne ikke er det. Det er regeringen i Warszawa, der bestemmer, at kashuberne ikke er en national minoritet, men en regional gruppe med eget sprog. Det er regeringen i Berlin, som fastslår, at polakkerne ikke kvalificerer sig til en status som mindretal. Det gælder, selv om sammenslutningen af nationale mindretal i Europa: FUEN/FUEV med hovedsæde i Flensborg faktisk i en lang årrække har haft såvel skånske som kashubiske og tysklandspolske organisationer som medlemmer.

Selv om nabolande og internationale organisationer i forskellig grad kan øve indflydelse på et mindretals status, vil det først og sidst være statens politik, som er afgørende. I nogle tilfælde vil en stats politik over for mindretal inden for egne grænser kunne være så restriktiv, diskriminerende, endog forbryderisk, at det internationale samfund eller et naboland vælger at gribe ind ved sanktioner eller militære interventioner. Nogle gange sker det ud fra akut trussel om eller på baggrund af igangværende voldelige overgreb. Andre gange bruges mindretalsproblemer som påskud til at virkeliggøre andre politiske målsætninger over for et andet land.

Ligesom der ikke findes nogen fælles definition, findes der heller ingen entydig opgørelse af antallet af nationale mindretal i Europa. Det kan lyde underligt, at der findes mindretal, men at der ikke findes nogen autoritativ fortegnelse og statistisk opgørelse; men sådan er realiteterne. Derfor kan man hverken klikke sig ind på EU's, Europarådets eller OSCE's hjemmesider og søge efter en mindretalsstatistik. Til gengæld findes der ofte nationale opgørelser, som de respektive regeringer har udarbejdet. Disse findes fx i de landerapporter om virkeliggørelsen af forpligtelser i Sprogpagten og Rammekonventionen, som jævnligt skal fremsendes til Europarådet. Disse skøn vil dog mange gange ikke være de samme som de tal, mindretallene eller mindretalseksperter opererer med.

Især østeuropæiske stater har traditionelt opgjort antallet af nationale mindretalsmedlemmer i folketællingerne. Her burde der altså foreligge en ganske præcis opgørelse over mindretallenes størrelse. Men heller ikke disse eksakte optællinger giver et retvisende billede. Mange ønsker nemlig af frygt for forfordeling ikke at identificere sig som mindretalsmedlemmer. Andre gange overses kategorien ganske enkelt. Eller mindretalstilhørsforholdet efterspørges kun ud fra ét kriterium, hyppigt sprog. Eftersom mange mindretal udmærker sig ved, at det er flertallets sprog, som er dominerende, endog er førstesprog og modersmål, vil en sådan optælling i sig selv være fejlbehæftet. Derfor kan folketællingsresultater som regel kun bruges som minimumsskøn, mens det faktiske (eller mulige) antal kan ligge endog betydeligt højere.

Alle europæiske stater på nær Island har mindst et nationalt eller sprogligt mindretal inden for landets grænser. Danmark er yderst homogent med kun et mindretal (tyskerne i Sønderjylland). I den modsatte ende findes Rusland med over 150 forskellige nationale grupper, som igen udgør langt flere mindretal.

Ifølge den europæiske sammenslutning af mindretal FUEN/FUEV findes der i 45 europæiske stater i alt 337 nationale mindretal med i alt 105 millioner medlemmer. Romaerne lever som mindretal i 28 stater, mens der findes tyske mindretal i 22 europæiske lande. An-

» **Fælles for de forskellige slags mindretal er, at de uagtet deres oprindelse alle er kendetegnet ved ønsket om at bevare de kulturelle og sproglige særpræg samt en entydig identifikation med mindretallet.**

derledes sagt: 14 % af Europas samlede befolkning eller hver syvende europæer tilhører et nationalt mindretal.

Det lyder af meget. Det passer faktisk heller ikke helt præcist. Det skyldes ikke så meget FUEN/FUEV som den kilde, organisationen benytter sig af. Med hensyn til det samlede antal findes der hovedsageligt kun ét samlet bud, som hovedparten af udsagn relaterer sig til. Det er en opgørelse begået i en østrigsk håndbog over europæiske mindretal fra 2000, hvori forfatterne når frem til, at der i de 36 europæiske lande med over 1 million indbyggere i alt fandtes 307 mindretal eller nationale grupper med ikke færre end 103 millioner medlemmer. I 2002 reviderede de samme forfattere i en ny håndbog tallet, så de i stedet henviste til 337 mindretal med 105 millioner medlemmer i de selvsamme 36 stater. Denne opgørelse svarer igen til, at hver syvende europæer tilhører et mindretal.

» **Alle medlemmer af nationale mindretal er som udgangspunkt mindst tosprogede. De taler mindretallets og det omgivende samfunds sprog. De kan finde sig til rette og navigere i mindst to kulturer, og de er ofte i stand til at bevæge sig på tværs af forskellige kulturer. Det betyder, at medlemmer af mindretal hyppigt besidder såkaldt interkulturelle kompetencer og færdigheder. Det er en stor fordel i en verden, som i stadig højere grad præges af globalisering og internationalt samarbejde med betydelig mobilitet på tværs af grænserne.**

Det skal dog bemærkes, at denne opgørelse kun bygger på 36 stater, mens FUEN/FUEV har opdateret antallet af lande, men ikke har taget højde for, at der i disse også findes mindretal.

Når kilden således er afklaret, er der alligevel grund til at se nærmere på det statistiske grundlag. For det første er det et mindre problem, at kun opgørelser fra stater med over 1 million indbyggere medtages, eftersom der også findes mindretal i mindre lande. Mere tungtvejende er det dog, at selve opgørelsen – ligesom alle andre statistiske oversigter – baserer på tolkninger, udvalg og fravalg af informationer. Ved at nærlæse de selvsamme statistiske opgørelser og anlægge en anden, lige så nærliggende tolkning af oplysningerne under hensyntagen til flere statsnationer i én stat, nås nemlig et andet resultat. Nærværende forfatters egen opgørelse på grundlag håndbøgernes data

resultater nemlig i ikke mindre end 356 mindretal, der tilsammen dog "kun" summer til ca. 84-87 millioner personer. Så er det med et ikke hver syvende, men snarere hver niende europæer, som tilhø-

rer et nationalt mindretal. Men heller ikke dette tal er præcist eller endeligt. Der findes nemlig flere mindretal, der ikke er medtaget i opgørelserne, mens der omvendt er nogle mindretal såsom roma i Danmark, der medtages i regnskabet, men reelt slet ikke er anerkendt som mindretal. Dertil kommer, at opgørelserne tager afsæt i én nationalitet lig ét mindretal i hver stat. Reelt udgør imidlertid fx tyskerne i Rumænien ikke én, men op mod en halv snes forskellige mindretal. Tyskerne i Rusland er ikke ét, men flere end 100 mindretal osv. Det er således definitionen, tilgangen og detaljeringsgraden, som er altafgørende for resultatet af regnestykkerne.

Et realistisk skøn over antallet af europæiske mindretal når snarere op i nærheden af mindst 500 forskellige nationale mindretal, mens det samlede personantal formentlig ligger i omegnen af 90 millioner individer. Det er ikke desto mindre en betydelig del af Europas befolkning, der tilhører et mindretal. Mindretallene er dog ujævnt fordelt over kontinentet. Mens de fleste vesteuropæiske lande er meget homogene med relativt små mindretal, er situationen i Østeuropa en anden med mange og ofte store mindretal, der i fx Belarus, Kroatien eller Rusland udgør omtrent en femtedel af befolkningen.

Hvor store er nationale mindretal?

Nationale mindretal findes i alle mulige og tænkelige variationer og størrelser. Nogle mindretalsgrupper er forsvindende små. Det gælder fx livlænderne i Letland, der ikke tæller flere end 100-150 personer, eller de mosaiske karaimer i Polen, der skønnes at udgøre max. 200 personer. De manx-gælisk-talende i Nordirland er ikke flere end godt 300 personer. Ved siden af disse mikro-nationaliteter, findes der imidlertid også meget store mindretalsgrupper, der i nogle tilfælde endog tæller flere medlemmer, end der er indbyggere i Danmark. Det gælder navnlig de russiske diaspora-grupper. Således findes der 11,4 millioner russere i Ukraine, 6,3 millioner russere i Kazakhstan, 1,6 millioner i Uzbekistan, 1,2 millioner i Belarus og 900.000 i hhv. Letland og Kyrgysistan, for blot at nævne de største russiske grupper. I Vesteuropa findes der også meget store mindretalsgrupper, især i Spanien. Det gælder de flere end 4 millioner katalanere i Katalonien, over 2 millioner valencianere og 1,5 millioner galicere. Den transnationale minoritet af roma anslås at tælle op mod 10 millioner mennesker i alt i alle dele af Europa.

De mindste mindretalsgrupper udgør promiller af en stats befolkning. Andre er derimod så store, at selve begrebet mindretal næsten bliver vanskeligt at bruge, fordi der samtidig er tale om kompakte regionale befolkningskoncentrationer. Således udgør russerne op mod

en tredjedel af Letlands befolkning, lidt mindre i Estland og en femtedel i Ukraine. Til sammenligning udgør de danske sydslesvigere kun lidt mere end en halv promille af Tysklands befolkning, selv om deres andel er op mod 2 % i Slesvig-Holsten og godt 10 % i Sydslesvig. I den lille by Harreslev lige uden for Flensborg hører over en tredjedel af indbyggerne til det danske mindretal. Også her gælder det altså om at relationere mindretallene. I og med, at de europæiske mindretal oftest er territorialt defineret, er det i deres traditionelle bosætningsområde, at deres koncentration er højest.

Hvor kommer mindretallene fra?

Europas nationale mindretal har forskellig oprindelse. Mange kan (undertiden ved fantasiens hjælp) føre deres rødder langt tilbage i historien. Så langt tilbage, at der på dette tidspunkt i tidlig middelalder endnu ikke fandtes nationer i moderne forstand. Andre mindretal er af nyere dato og skyldes politiske omvæltninger.

Overordnet set kan der skelnes mellem fire forskellige årsager til, at mindretallene blev til mindretal:

- De er blevet mindretal som følge af grænseændringer
 - Dette gælder fx det danske mindretal i Tyskland og det tyske i Danmark
 - Eller de ungarske mindretal i Ungarns nabolande
- De har levet i deres bebyggelsesområder i flere århundreder, efter at de på et tidspunkt indvandrede fra en anden del af Europa
 - Dette gælder fx en lang række tyske mindretal i Østeuropa
 - Eller for roma-minoriteter i de fleste europæiske lande
- De er migreret rundt i ét rige og bosatte sig i dele af samme, men blev til mindretal, da dette rige gik i opløsning
 - Dette gælder fx en række nationaliteter i Habsburgerriget frem til dets opløsning i 1918
 - Eller for tyskere og russere efter Det tyske Kejserrige og Zarregets undergang i 1918 og 1917
- De opstod efter 1989/1991 som følge af multinationale føderationers opløsning
 - Dette gælder Sovjetunionens, Jugoslaviens og Tjekkoslavakiets efterfølgertater

Fælles for de forskellige slags mindretal er, at de uagtet deres oprindelse alle er kendetegnet ved ønsket om at bevare de kulturelle og sproglige særpræg samt en entydig identifikation med mindretallet.

Der findes forskellige typer af mindretal, hvilket igen har betydning for den status og de udfoldelses- og støttemuligheder, de har. Der kan således skelnes mellem:

- Mindretal med et tilhørs- eller identifikationsland (på engelsk: kin-state)
Fx kroater i Ungarn
- Mindretal med flere tilhørslande
Fx tyskere i Rumænien i forhold til Tyskland og Østrig
- Mindretal uden tilhørsland, som lever i én stat
Fx sorbere i Tyskland
- Mindretal uden tilhørsland, som lever i flere stater
Fx frisere i Nederlandene og Tyskland eller katalanere i Frankrig, Spanien og Italien (Sardinien)
- Mindretal uden tilhørsland, som er blevet "adopteret" af en stat
Fx ingrierne i Ex-Sovjet i forhold til Finland eller aromunere/vlach i Sydøsteuropa i forhold til Rumænien
- Mindretal uden tilhørsland, der enten temporært eller ad hoc er blevet "adopteret" eller har tiltrukket sig særlig opmærksomhed og politisk støtte fra en fjernt beliggende stat
Dette gælder roma-minoriteter i forhold til Indien i navnlige 1970'erne
- Transnationale mindretal uden et tilhørsland
Roma i de fleste europæiske lande
- Mindretal, der lever i en grænseregion, som grænser op til tilhørslandet
Fx ungarer i Slovakiet
- Mindretal, der lever midt i landet i betydelig afstand fra grænsen til en kulturel, historisk eller sprogligt beslægtet stat
Fx skogfinnerne i Norge
- Mindretal, der lever i en stat, som ligger fjernt fra tilhørslandet
Fx tyskerne i Kazakhstan og andre centralasiatiske stater eller estlandssvenskerne i Ukraine

Afslutning

Et nationalt mindretal er således ikke lig et mindretal. Der findes ikke to mindretal, hvis situation er ens, selv om der tit kan foretages relevante sammenligninger. Den historiske baggrund, status og tilknytning til en anden eller flere andre stater varierer således. Dertil

kommer, at tilhørsforholdet til et mindretal og identifikationen med en anden beslægtet stat er dynamisk. Her spiller mange forskellige faktorer såsom familiære relationer, langvarige bånd, men også forestillinger en central rolle. Der findes en stor mangfoldighed af mindretalsgrupper med vidt forskellige eksistensvilkår, retslig status og udfoldelsesmuligheder. De har dog det til fælles, at de alle er nationale mindretal, som er ikke-dominerende, og at de ønsker at fastholde, bevare og videreudvikle deres identitet uden af den grund nødvendigvis at skulle isolere eller afsondre sig fra det omkringliggende samfund.

Alle medlemmer af nationale mindretal er som udgangspunkt mindst tosprogede. De taler mindretallets og det omgivende samfunds sprog. De kan finde sig til rette og navigere i mindst to kulturer, og de er ofte i stand til at bevæge sig på tværs af forskellige kulturer. Det betyder, at medlemmer af mindretal hyppigt besidder såkaldt interkulturelle kompetencer og færdigheder. Det er en stor fordel i en verden, som i stadig højere grad præges af globalisering og internationalt samarbejde med betydelig mobilitet på tværs af grænserne.

Det er dog ikke altid, at kendskabet til og for manges vedkommende også rodfæstetheden i flere kulturer i sig selv bidrager til en fredelig sameksistens mellem flertal og mindretal. I betændte konflikter kan det faktisk føre til at skærpe modsætningsforholdet. Her er det, at naboer, der hidtil har levet i fred og fordragelighed, pludselig bliver til de mest indædte fjender, endog begår grusomme og bestialske forbrydelser på de tidligere naboer. Fra krigene i Ex-Jugoslavien findes der mange beretninger om, hvordan netop tidligere serbiske naboer var blandt de første til at mishandle, voldtage eller myrde muslimske bosniere. Dette er ganske vist ingen regel, men øjensynlig heller ikke nogen undtagelse. Langt de fleste europæiske mindretal lever imidlertid som regel fredeligt sammen med flertallet, gifter sig endog i vidt omfang med partnere fra andre nationaliteter, taler flere sprog og gør brug af flere kulturer.

Det nationale tilhørsforhold, med et andet ord: etniciteten, er i denne forbindelse ikke altid nærværende og relevant. Faktisk findes der mange situationer i alle mindretals hverdag, hvor den nationale identifikation er ligegyldig eller irrelevant. Medlemmer af nationale mindretal går nemlig ikke hele tiden rundt og fokuserer på deres nationalitet. De diskuterer og argumenterer ikke hele tiden med sig selv, om de er danske eller tyske, ungarske eller rumænske, begge ting eller hverken-eller. De legitimerer ikke vedholdende deres eksistens og identifikation.

For hovedparten af medlemmerne af nationale mindretal leves

dagligdagen i et anationalt eller ikke-nationalt rum i et moderne samfund, hvor sprog, mentalitet og adfærd varierer eller skiftes efter behov, endog uden nærmere eftertanke. De har naboer og venner, der tilhører en anden nationalitet. De er statsborgere i et samfund, der i de fleste sammenhæng fungerer på flertallets sprog. De fungerer selv i hverdagen uden større besvær, hvor mindretalstilhørsforholdet altid er til stede i baghovedet, men ikke nødvendigvis bevidstgøres. Det er kun i de sammenhæng, hvor den nationale identifikation italesættes eller klart er markeret f.eks. i forbindelse med nationale manifestationer, konfrontationer eller politiske valg, at etniciteten bevidstgøres. Som regel lever mindretal et ganske almindeligt liv – men med den forskel, at de uden større besvær eller omtanke kan tale og begå sig på mere end ét sprog, har godt kendskab til flere end én kultur og faktisk også kan have flere forskellige nationale identiteter betinget af betydning, relevans, kontekst og sammenhæng.

Jørgen Kühl,

født 1965, er Ph.D. i historie fra Aarhus Universitet.

Leder af Museet ved Danevirke 1990-99,

direktør for Institut for Grænseregionsforskning 1999-2006.

Fra 2006 rektor for A. P. Møller Skolen i Slesvig.

Har skrevet over 250 publikationer med særlig vægt på grænser og mindretalsforhold i Europa.

“Til en nation de alle høre, som sig regne selv dertil”

Om identiteter især i grænselandet

Identitet bruges om den enkeltes liv, det regionale og det nationale. En identitet er ikke noget en gang fastlagt. I disse år er enhver form for identitet inder pres af globalisering, mobilitet og indvandring. Museumsinspektør Inge Adriansen sætter med udgangspunkt i det dansk-tyske grænseland fokus på de udfordringer udviklingen i disse år stiller til samspillet mellem mindretalskulturer og flertalskulturer i Europa.

● Af Inge Adriansen

Identiteter er ikke medfødte egenskaber; det er forestillinger og følelser, der skabes og udvikles under opvæksten, og de ændres gennem livet som følge af de påvirkninger, man får, og de udfordringer, man møder. Vi har alle en mangfoldighed af identiteter, og det er vores særlige kombination af identiteter, der kendetegner os i forhold til andre. Vi har identiteter som familiemedlemmer, arbejdskolleger, medborgere m.v., og de kommer til udtryk i en følelse af samhørighed med andre i samme familie, på samme bosted eller arbejdsplads,

i samme sportsklub, kirke eller politiske parti. Disse identiteter kan være helt individuelle eller baseret på lokal, regional, politisk eller religiøs samhørighedsfølelse.

Identiteter kan man ikke tænke bag om – eller uden om – og det giver nogle følgevirkninger: Identitetsfølelse og forskelstækning er nært forbundet med hinanden. Når man føler sig i særlig samhørighed med noget eller nogen, så er der altid andet og andre, som man

føler sig mindre forbundet med. Desuden forudsætter vore mange identiteter hinanden, og ingen former for identitet kan stå helt alene. Identiteter er nemlig ikke uforanderlige tilstande, men derimod re-

» **Når man føler sig i særlig samhørighed med noget eller nogen, så er der altid andet og andre, som man føler sig mindre forbundet med ... Inkluderinger og ekskluderinger indgår således i identitetsdannelsen...**

lationer, og de opstår og udvikles ved at afgrænse sig i forhold til noget eller ved at forbinde sig nært til noget andet. Inkluderinger og ekskluderinger indgår således i identitetsdannelsen, dog ofte på det ubevidste niveau.

Selvom der er mange slags identiteter, så er den nationale identitet i en særlig klasse, da den anses for at være overordnet i forhold til andre identiteter og i reglen kan sameksistere med næsten alle identiteter. Den rummer forestillingen om, at der findes et særligt fællesskab mellem borgerne i en nation på trods af kulturelle, politiske og økonomiske forskelle. I den nationale identitet indgår ofte forestillingen om, at man skal være beredt til at kæmpe og eventuelt at dø for sit fædreland. Dette anses af de fleste for at være noget ophøjet, mens det derimod ville være stærkt overdrevet, hvis nogen erklærede sig villig til at dø for bevarelsen af sin sportsklub, fagforening – for ikke at nævne Grænseforeningen. Men andre ord: den nationale identitet står i en kategori for sig selv, og den rummer en iboende bekendelse til danskhed – et stort, ofte brugt og misbrugt begreb.

» **... for det danske mindretal i Sydslesvig gælder det, at prisen for fremgang, anerkendelse og ligeværd har været, at fællesskabets pælerod er skrumpet lidt, og behovet for samvær med ligesindede er svundet ind.**

Danskhed i den store og den lille tradition

Når man beskriver danskhed, bør man gøre det klart – både for sig selv og andre – om man beskriver den store eller den lille tradition. Den store tradition er det vedtagne fællesgods, den kanoniserede kulturarv. Heri indgår den danske nationale symbolik fra rigsvåben, grundlov og Dannebrog til erindringssteder af materiel og åndelig art som Dybbøl, Dannevirke og danske sange. Et bredt udvalg af alt dette er kortlagt og analyseret i værket *Nationale symboler i Det Danske Rige*.

Den lille tradition er væsensforskellig herfra, men det er en ligeså dynamisk kulturarv, og den er lige så umiskendeligt dansk. Den består af det folkelige, lokale fællesskab på arbejdspladsen og boligområdet, i idrætsklubben, kirken, skolen og foreningslivet i øvrigt. Den kommer til udtryk i den måde vi omgås på, markeringen af årets fester og ikke mindst af livets højtider fra vugge til grav. Hvorvidt et ægtepar i grænselandet vil festligholde 10-års-bryllupsdag eller 12½-års-bryllupsdagen, afhænger helt af, om de pågældende er mest præget af den tyske eller den danske tradition. Lejlighedssange er et

karakteristisk dansk udtryk for den lille tradition, mens fædrelands-sange oftest er udtryk for den store tradition, med mindre de bruges spontant og i private sammenhænge.

Den lille tradition er med til at forme massekulturen og dermed sætter sit præg på massemedierne, som på deres side fremmer samspillet og vekselvirkningen mellem den store og den lille tradition. Et eksempel herpå er den ændrede brug af den danske nationalsang ved store sportsbegivenheder. I løbet af 1990'erne sejrede Oehlen-schlägers rolige, næsten magelige "Der er et yndigt land" endegyldigt over Ewalds langt mere krigeriske "Kong Christian". Selvom der er tale om en poetisk forringelse, er der næppe tvivl om, at de fleste danskere bedre kan identificere sig med beskrivelsen af landet, hvor bøgen spejler sig i bølgen blå end med sangen om Danmark som søkrigsmagt. Ændringen skete ikke som følge af en beslutning i Folketinget eller regeringen, men var udtryk for et folkeligt oprør, iværksat af danske roligans, formidlet og udbredt af massemedierne og først derefter stadfæstet af myndighederne. Også her foregår der et samspil mellem den store og den lille tradition.

Med jævne mellemrum er der rigsdanskere, der føler sig kaldet til at råbe vagt i gevær over for det danske mindretals forhold til danskheden. I reglen er det danskhed i den store tradition, som her fremhæves som det rette forbillede. Det er imidlertid vigtigt at gøre sig klart, at danskhed ikke kun findes i en ren, uforfalsket aftapning, men i talrige varianter, der kan være mere eller mindre fortyndede. Hvor stor blandingsforholdet kan være, hvis etiketten fortsat skal være dansk, er det ikke muligt at sige noget generelt om på grund af manglende data. Det har nemlig udviklet sig det grundprincip, at et nationalt mindretal består af de folk, der regner sig selv hertil. Ingen kan kræves til regnskab for sit nationale tilhørsforhold, og der må ikke laves sondringer mellem "ægte" og "uægte" medlemmer af mindretallene. Derfor er ingen officiel registrering af hvor mange medlemmer, der er i de tre nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland, kun usikre gæt ud fra stemmeafgivelser ved politiske valg og elevtal i skolerne.

Identiteter i det dansk-tyske grænseland

At identiteter ikke er medfødte egenskaber, men er udviklet under opvæksten og ændres gennem livet, får man et overbevisende indtryk, når man møder "grænsegængere", dvs. folk der har krydset det nationale skel mellem dansk og slesvig-holstensk (eller tysk). I bogen *Sydslesvigske Skæbner*, der udkom i 1947, er der gengivet beretninger fra 29 personer, der har skiftet national identitet. Bogen giver et interessant indblik i de faktorer, der havde været med til at iværksætte

et afgørende sindelagsskifte. En enkelt af bidragsyderne havde skiftet fra tysk til dansk allerede før 1914, nogle havde ændret sindelag i mellemkrigsårene, mens hovedparten først havde udviklet samhørighedsfølelse med det danske folk efter det tyske sammenbrud i 1945. En del af dem anfører, at bosættelsen af mange flygtninge fra det østlige Tyskland havde været medvirkende til deres identitetskifte fra tysk til dansk. Dette er ikke overraskende, for afgrænsning var endnu på dette tidspunkt en meget væsentlig del af identitetsgrundlaget, og billedet af det danske var i høj grad præget af sammenligningsgrundlaget med det tyske.

Således forholder det sig ikke længere. Enhver, der jævnligt færdes i de tre mindretal i grænselandet, vil begge steder opleve en hverdag, der ligger milevidt fra beretningerne fra sidste halvdel af 1940'erne. På sin vis har det danske mindretal i Sydslesvig "sejret ad Helvede til – godt", som formanden for LO Thomas Nielsen i 1982 udtrykte det om fagbevægelsens fremgang. Men både for den danske fagbevægelse og for det danske mindretal i Sydslesvig gælder det, at prisen for fremgang, anerkendelse og ligeværd har været, at fællesskabets pælerod er skrumpet lidt, og behovet for samvær med ligesindede er svundet ind.

I år 2000 udgav Studieafdelingen på Dansk Centralbibliotek i Flensborg en bog med eksempler på "dagbogsblade" fra en dag i oktober 1999, hvor 1835 personer med tilknytning til mindretallet skrev dagbog om deres hverdagsliv. Det billede af mindretallet, som aftegner sig i disse dagbogsblade, er broget, modsigelsesfyldt og umuligt at sætte på en enkelt formel, for danskhedsbegrebet har vide rammer både i Danmark og i Sydslesvig. Det mest slående ved disse dagbøger fra mange almindelige medlemmer og sympatisører i mindretallet er skildringen af hverdagen, hvor tyske og danske omgås uden besvær.

En kvinde bosat i Ulstrupfeld fortæller: "I vor lille landsby med fem huse har tre af vore naboer flagstænger, og der flages til alle fødselsdage. Er det min fødselsdag, flages for mig med Dannebrog; mere behøves vel ikke at sige om tolerering af og respekt for det danske hos mine tyske naboer." En tilsvarende gestus vil være utænkelig over for et medlem af det tyske mindretal i Nordslesvig på grund af de danske flagregler, men også fordi danskernes forhold til flaget er helt anderledes end tyskernes. Den samme kvinde fortæller også,

» **I 1970'erne var fokus rettet mod sproget, men i dag samler interessen sig i højere grad om kulturen og dermed også om den nationale identitets udtryksformer og afgrænsninger.**

at hun abonnerer både *Flensborg Avis* og *Flensburger Tageblatt*, og hun tilføjer: "Og jeg er heller ikke ked af at deltage i tyske arrangementer, for vi er da en del af samfundet, og vi har ikke behov for at gemme os, lige så lidt som vi skulle være os selv nok, det kunne af flertalsbefolkningen tydes forkert. Men vi skal holde fast i, hvad der er os og vort!"

» **Mindretallene i det dansk-tyske grænseland, især det danske i Sydslesvig, er blevet studeret og udforsket grundigere end næsten alle andre europæiske mindretal. Når "moderlandet" i stigende grad bliver flerkulturel og samtidigt præget af flere sprog, ikke mindst engelsk, skal et nationalt mindretal så fastholde at have ensprogethed og monokultur som sit ideal? Eller skal mindretallet i erkendelse af udviklingen arbejde for at gøre flersprogethed og flerkulturel fællesskab til et forbillede?**

Det sidste uddybes ikke og kan kun indkredse indirekte i beretningen. Det synes i væsentlig grad at være knyttet til brug af det danske sprog, men således er det langt fra for alle, hvad der fremgår af andre af bogens beretninger. Den mangeårige formand for SSW, Gerhard Wehlitz, nævner i sin "dagbog fra diaspora" det negativt ladede begreb "fyraftensdanser", som betegner en person, der kun viser sin danskhed om aftenen. Samtidig må han erkende, at der ikke er mange chancer for at benytte det danske sprog i den sydslesvigske hverdag uden for hjemmets vægge.

Også mange andre af dagbøgerne giver indblik i et hverdagsliv, hvor de sproglige forhold er langt mere tyskdominerede, end folk i Danmark sædvanligvis antager. En række af de tysksprogede bidrag er i øvrigt skrevet af bestyrelsesmed-

lemmer i de danske foreninger. De afspejler en hverdag, hvor tysk livsstil spiller en afgørende rolle og sætter sit præg på alt – fra den mad, der spises, over valget af massemedier til den omgangsform, man har med naboerne.

Et tilsvarende indsamlingsprojekt blandt medlemmer af det tyske mindretal i Sønderjylland og blandt frisere i Sydslesvig mangler endnu, men de vil være særdeles relevante at få udført, fordi de ville muliggøre jævnføringer og modstillinger af de tre mindretal. Vigtigst er dog at få iværksat dagbogsindsamlinger i flertalsbefolkningen, da de vil give muligheder for sammenlignede studier og herved kan mindretals-identiteterne perspektiveres. Mindretallene i det dansk-tyske grænseland, især det danske i Sydslesvig, er blevet studeret og udforsket grundigere end næsten alle andre europæiske mindretal.

For at få det fulde udbytte af den store vidensmængde, som siden 1940'erne er blevet indsamlet og analyseret, må vi vide imidlertid noget mere om identiteterne i flertalsbefolkningerne i Slesvig-Holsten og i Danmark.

At være nationalt mindretal i en globaliseret virkelighed

Danmark blev efter 1864-nederlaget til en nationalstat (hvis vi vælger at se bort fra de nordatlantiske besiddelser og de transatlantiske kolonier). Her var et meget stort sammenfald mellem staten og nationen, da der inden for rigets grænser var der stort set kun dansktalende folk. Desuden var der en dansktalende befolkningsgruppe med overvejende dansk identitet i det nordligste Tyskland.

I de sidste tre årtier har den danske nationalstat været under pres af tre hovedårsager: den økonomiske globalisering, den voksende integration indenfor EU og den stigende indvandring/tilflytning af ikke-dansksprogede borgere. Det har medført sproglig og kulturel mangfoldighed, og derfor er national identitet et centralt emne i den danske offentlige debat. Denne udvikling har naturligvis også virkninger i Sydslesvig. Når "moderlandet" i stigende grad bliver flerkulturel og samtidigt præget af flere sprog, ikke mindst engelsk, skal et nationalt mindretal så fastholde at have ensprogethed og monokultur som sit ideal? Eller skal mindretallet i erkendelse af udviklingen arbejde for at gøre flersprogethed og flerkulturel fællesskab til et forbillede?

Debatten har herom været i gang i flere årtier, og der er redegjort udførligt for den i tobindsværket *Dansk sprog i Sydslesvig* (2000). I 1970'erne var fokus rettet mod sproget, men i dag samler interessen sig i højere grad om kulturen og dermed også om den nationale identitets udtryksformer og afgrænsninger. En særlig sydslesvigsk identitet aftegner sig i læserbrevene i *Flensborg Avis*, ikke mindst fra unge skribenter. Kom også udtryk til udtryk i enkelte af bidragene til dagbogsprojektet i 1999:

En 18-årig elev fra Duborgskolen med en dansk mor og en tysk far skildrede sin dobbeltbundne loyalitet således: "Vi er noget for os selv, selvom vi er en del af det samfund, der lever syd for grænsen. Tysk har jeg det ret godt med, jeg bor i Tyskland, min dagligdag foregår her, og jeg er også tysk statsborger. Det ville også være dumt, hvis jeg ikke kunne lide mit "Faderland", når nu vi bor her." Vi møder her den samme dobbeltbundne loyalitet eller *Zweiströmigkeit*, som

» **Globalisering, europæisk integration og stigende indvandring vil givetvis sætte det frie valg af national identitet under pres.**

en del medlemmer af det tyske mindretal har givet udtryk for gennem den sidste generation. Mange føler sig bundet til både til deres hjemegn og til den kulturnation, som de har fået et særligt forhold til gennem mindretals-opvækst og -skolegang, men de er tillige medborgere i en stat, der ikke er identisk med kulturnationen.

Også i *Der Nordschleswiger* foregår debatten, men den er af betydelig mindre omfang end i *Flensborg Avis*. Det kan skyldes redaktionelle satsninger og / eller et mindre behov for at beskæftige sig med det nationale tilhørsforhold.

Globalisering, europæisk integration og stigende indvandring vil givetvis sætte det frie valg af national identitet under pres. Efter Anden Verdenskrig var det muligt for det danske mindretal at integrere og assimilere et betydeligt antal tyske flygtninge, der blev bosiddende i Sydslesvig. Også i dag er det muligt for tyske familier, der flytter til Slesvig-Holsten, at benytte de danske børnehaver og skoler og derved blive del af mindretallet, selvom de aldrig tidligere har haft kontakt med det danske og kun af pædagogiske grunde ønsker at benytte de danske institutioner. I overensstemmelse med princippet "Minderheit ist, wer will" har man fra officiel tysk side ikke stillet spørgsmålstejn ved dette, og fra officiel dansk har man stiltiende accepteret, at det økonomiske bidrag til danskheden i Sydslesvig også

bidrager til at give alternative tilbud til tyske forældre, der dog ikke ønsker at blive "fordanskede".

Men fortsætter denne udvikling, vil retten til frit at vælge sit nationale tilhørsforhold måske medføre en form for efterprøvelse fra mindretallets egne organer, selv om det er i modstrid med grundreglen om, at der ikke må opstilles kriterier for anerkendelse som mindretalsmedlem. Hvis der fremover også er 2. generations tyrkiske indvandrere,

der i betydeligt omfang vælger danske institutioner af pædagogiske årsager, hvad vil holdningen så mon være hertil? Nationale mindretal, som i højere grad hviler på sindelag og frit valg end på sproglig og kulturel lighed, kommer let i en udsat position og kan blive udsat for pres – både fra egne styrende organer og fra staten. Hvor meget statslig identitetspolitik er det rimeligt at udøve i forhold til nationale mindretal? Hvor stærk bekendelse til fællesværdier og hvor omfattende kendskab til fællesgods og kulturarv kan mindretallets egen ledelse med rimelighed forvente af den enkelte?

» **Nationale mindretal, som i højere grad hviler på sindelag og frit valg end på sproglig og kulturel lighed, kommer let i en udsat position og kan blive udsat for pres – både fra egne styrende organer og fra staten.**

Modsætningsforholdet til flertalsbefolkningen har været og er endnu et væsentligt element i udviklingen af mindretallenes identiteter og samhørigheder, hvad de 12 interviews med mindretalsunge i denne publikation vidner om. Over det meste af Europa kan man i dag møde nationale modsætningsforhold mellem flertals- og mindretalsbefolkninger grænsende til fjendtligheder, og konflikterne er vel at mærke vokset og ikke svækket med i de seneste to årtier efter ophøret af den kolde krig. Det er derfor bemærkelsesværdigt, at der både nord og syd for den dansk-tyske grænse i det samme tidsrum er sket en markant udjævning af gamle modviljer og en voksende accept af flertalsbefolkningens adfærd og normer.

Der er flere årsager til denne fredeliggørelse, men især fire bør fremhæves: Siden 1945 har der ikke været krav om grænseflytninger, og der er udviklet en betydelig symmetri med hensyn til rettigheder i mindretallene nord og syd for grænsen, endvidere har frivillige ordninger har spillet en bærende rolle, også i de mere principielle spørgsmål. Og sammen med gode vilkår for økonomisk støtte har dette ført til bemærkelsesværdigt fredelige forhold.

Denne såkaldte slesvigske model for mindretalsarbejde tager udgangspunkt i mindretallenes funktionelle og kulturelle selvstyre i stater, hvor flertalsbefolkningerne er klart dominerende. Denne model kan imidlertid være vanskelig at omsætte til politik i en del europæiske lande, da den forudsætter åbne demokratier, der ikke blot anerkender mindretallenes rettigheder, men tillige understøtter dem økonomisk. Der er også andre modeller for vellykkede mindretalsordninger, f.eks. på Ålandsøerne, hvor der er et udpræget selvstyre, fordi mindretallet udgør flertallet i det klart afgrænsede territorium. Det samme er tilfældet i Südtirol, der har fået selvstyre efter årtiers fjendtligheder og voldelige sammenstød

Den slesvigske model har dog nogle følgevirkninger, som kun sjældent omtales, når den lovprises. Med fredeliggørelse eller *pacificering* følger uundgåeligt *passivisering*, for et flag er nu engang smukkeste i modvind. Når konflikter og stridigheder forsvinder, så svækkes kampvilje og trangen til at engagere sig stærkt i mindretalsarbejdet. Den vigtigste "slesvigske erfaring" til regeringerne i andre europæiske stater er derfor denne: Lad være med at forsøge at assimilere med tvang. Giv i stedet for så gode vilkår, at den daglige bevidste kamp for fastholdelse af en national mindretalsidentitet føles overflødig. Det er både hurtigere og mere effektivt at knuselske et nationalt mindretal til passivitet med fuldt demokratisk medborgerskab end at undertrykke det.

Mens jeg skrev på denne artikel, fik jeg besøg af en god, gammel bekendt, den australsk-schweiziske professor i germanske sprog, Hans Kuhn, der i 1990 udgav en fortræffelig bog om danske fædrelands-sange *Defining a Nation in Song*. Han er en indsigtfuld kender af de nordiske lande og har grundlagt såvel *Schweizerische Gesellschaft für skandinavische Studien* som *Scandinavian Australian Society*. Jeg spurgte ham, om han følte sig mest som australier eller mest som schweizer. Forbavset svarede Hans Kuhn: “Hvorfor skal man kun høre til én nation? Jeg er ikke enten schweizer eller australier, men både og – tilsat en portion dansk, svensk og andet. For jeg føler mig også hjemmehørende i andre lande, hvor jeg har boet i nogen tid, eller som jeg besøger regelmæssigt.”

Måske er det fremtidens transnationale identitet, som her blev formuleret. Denne form for identitet bygger ikke på et modsætningsforhold overfor noget, men derimod på stærke samhørighedsfølelser med noget. I Hans Kuhns tilfælde er denne identitet blevet skabt gennem en livslang, varm interesse for kultur og sprog i flere nationer. Selvom kun få har muligheder og evner for at realisere dette i så stor skala som Kuhn, er det værd at overveje som ideal.

Artiklens overskrift er et let justeret citat fra Grundtvigs sang *Folkeligheden*, hvori han beskrev den nationale identitet således: “Til et folk de alle hører, som sig regne selv dertil, har for modersmålet øre, har for fædrelandet ild.” Sangen er fra 1848, hvor nationalstaten som ramme om ét sprog og ét folk var idealet. Den klassiske nationalstatsmodel er som nævnt under pres, og i tråd hermed er samhørighed med to nationer og to sprog ved at være udbredt i det dansk-tyske grænseland,

Inge Adriansen

er museumsinspektør på Sønderborg Slot og adjungeret professor i kulturhistorie ved Syddansk Universitet.

Hun er forfatter til en lang række bøger og afhandlinger om dansk identitet og grænselandets historie.

Litteratur til artikel af Jørgen Kühl

Antony Alcock: *A History of the Protection of Regional Cultural Minorities in Europe. From the Edict of Nantes to the Present Day*, London: Palgrave 2000

Cliver Archer/Pertti Joenniemi (eds.): *The Nordic Peace*, Aldershot: Ashgate 2003

Ian Bremmer/Ray Taras (eds.): *New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations*, Cambridge: Cambridge University Press 1997

Rogers Brubaker: *Nationalism Reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press 1996

Rogers Brubaker et al.: *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*, Princeton/Oxford: Princeton University Press 2006

Georg Brunner: *Nationality Problems and Minority Conflicts in Eastern Europe*, Gütersloh: Bertelsmann 1996

Karl Cordell/Stefan Wolff (eds.): *Encyclopaedia of Ethnopolitical Groups in Europe*, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2004

Cora Covers/Hans Vermeulen (eds.): *The Politics of Ethnic Consciousness*, London/New York: Macmillan 1997

Peter Cumper/Steven Wheatley (eds.): *Minority Rights in the 'New' Europe*, The Hague/London/Boston: Martinus Nijhoff Publishers 1999

Jochen Abr. Frowein/Rainer Hoffmann/Stefan Oeter (eds.): *Das Minderheitenrecht europäischer Staaten*, vol. 1-2, Berlin etc.: Springer Verlag 1993-1994

Gerald L. Gold (ed.): *Minorities and Mother Country Imagery*, St. Johns, Newfoundland 1987

Sten Harck: *Nationale mindretal i europæisk perspektiv*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2000

Robert Hinderling/Ludwig M. Eichinger (eds.): *Handbuch der mitteleuropäischen Sprachminderheiten*, Tübingen: Gunter Narr Verlag 1996

Walter A. Kemp: *Quiet Diplomacy in Action. The OSCE High Commissioner on National Minorities*, The Hague/London/New York: Kluwer Law International 2001

Jørgen Kühl (ed.): *Mindretalspolitik*, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut 1996

Jørgen Kühl: *The "Schleswig Experience". The National Minorities in the Danish-German Border Area*, Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning 1998

Jørgen Kühl: *The Federal Union of European Nationalities. An Outline History 1949-1999*, Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning 2000

Jørgen Kühl: National Minorities and Cross-Boundary Peace-building Measures: The Case of Schleswig i: Gregg Bucken-Knapp/Michael Schack (eds.): *Borders Matter: Transfrontier Regions in Contemporary Europe*, Border Region Studies # 2, Aabenraa: Danish Institute of Border Region Studies/Institut for grænseregionsforskning 2001, 93-110

Jørgen Kühl: Nationale Minderheiten in Skandinavien, i: *Grenzfriedenshefte*, 3, 2002, 153-188

Jørgen Kühl: *Den dansk-tyske mindretalsmodel og Europa*, Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning 2003

Jørgen Kühl: Dänisch-Deutsche Grenzregion: Erfahrungen zwischen Deutsch und Dänisch, i: Christian Banse/Holk Stobbe (eds.): *Nationale Grenzen in Europa. Wandel der Funktion und Wahrnehmung nationaler Grenzen im Zuge der EU-Erweiterung*, Frankfurt etc.: Peter Lang 2004, 67-96

Jørgen Kühl: Minderheiten und ihr "Mutterland". Nationale Identifikation über die Grenzen, i: Martin Rheinheimer (ed.): *Grenzen in der Geschichte Schleswig-Holsteins und Dänemarks*, Neumünster: Wachholtz Verlag 2006, 387-404

Jørgen Kühl/Martin Klatt: National Minorities and Cross-Border Cooperation in Europe. A Manual, *Notat*, Nr. 80, Aabenraa: Institut for Grænseregionsforskning – Syddansk Universitet 2004

Jørgen Kühl/Marc Weller (eds.): *Minority Policy in Action: The Bonn-Copenhagen Declarations in a European Context 1955-2005*, Aabenraa: Institut for Grænseregionsforskning – Syddansk Universitet 2005

Jean-Pierre Liegeois/Nicolae Gheorghe: *Roma/Gypsies: A European Minority*, London 1995

Heinz-Dietrich Löwe/Günther H. Tontsch/Stefan Troebst (eds.): *Minderheiten, Regionalbewusstsein und Zentralismus in Ostmitteleuropa*, Köln/Weimar/Wien: Böla 2000

Thomas Lundén: *Språkens landskap i Europa*, Lund: Studentlitteratur 1993

Thomas Lundén: *Över gränsen. Om människan vid territoriets slut*, Lund: Studentlitteratur 2002

Peter Lynch: *Minority Nationalism and European Integration*, Cardiff: University of Wales Press 1996

- Paul Robert Magosci: *Of the Making of Nationalities There is No End*, New York: Columbia University Press 1999
- Norman M. Naimark: *Fires of Hatred. Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*, Cambridge/London: Harvard University Press 2001
- Christoph Pan/Beate Sibylle Pfeil: *Die Volksgruppen in Europa. Ein Handbuch*, Wien: Braumüller 2000
- Christoph Pan/Beate Sibylle Pfeil: *Minderheitenrechte in Europa. Handbuch der europäischen Volksgruppen, Band 2*, Wien: Braumüller 2002
- Panikos Panayi: *An Ethnic History of Europe Since 1945: Nations, States and Minorities*, Harlow/New York: Longman 2000
- Jennifer Jackson Preece: *National Minorities and the European Nation-States System*, Oxford: Clarendon Press 1998
- Harald Runblom: *Majoritet och minoritet i Östersjöområdet. Ett historiskt perspektiv*, Stockholm: Natur och kultur 1995
- Zlatko Skrbis: *Long-distance Nationalism. Diasporas, homelands and identities*, Aldershot/Burlington/Singapore/Sydney 1999
- The protection of national minorities by their kin-state/La protection des minorités nationales par leur Etat-parent*, Strasbourg: Council of Europe Publishing 2002
- Sven Tägil (ed.): *Ethnicity and Nation-building in the Nordic World*, London: Hurst 1995
- Sneana Trifunovska/Fernand de Varennes (eds.): *Minority Rights in Europe. European Minorities and Languages*, The Hague: Kluwer Law International 2001
- George W. White: *Nationalism and Territory. Constructing Group Identity in Southeastern Europe*, Lanham/Boulder/New York/Oxford: Rowman & Littlefield Publishers 2000

Litteratur til artikel af Inge Adriansen

- Adriansen, Inge: *Nationale symboler i Det Danske Rige 1830-2000*, bd. 1-2. København 2003.
- Adriansen, Inge og Karen Margrethe Pedersen (red.): *Sønderjyllandsbilleder eller selvportrætter?* Haderslev 2007.
- Gundelach, Peter, Hans Raun Iversen, Margit Warburg: *I hjertet af Danmark. Institutioner og mentaliteter*. København 2008.
- Henningsen, Lars N. (red.): *Dagbøger fra Sydslesvig 1999*. Flensborg 2000.
- Kuhn, Hans: *Defining a Nation in Song. Danish patriotic songs in song-books of the period 1832-1870*. København 1990.
- Kühl, Jørgen: *Den dansk-tyske mindretalsmodel og Europa*. Aabenraa 2003.

Pedersen, Karen Margrethe: *Dansk sprog i Sydslesvig*, bd.1-2. Aabenraa 2000.

Petersen, Viggo: *Sydslesvigske Skæbner*. Sønderborg 1947.

www.un.dk/danish/mennekserettighedserkl/dk